

**Pr. dr. Alexandru Bulgaru,
Centrul de Cercetare Teologică Ortodoxă Interdisciplinară
„Sfinții Trei Ierarhi”,
Facultatea de Istorie, Filosofie și Teologie,
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați**

CONTRIBUȚIA PAPEI GRIGORIE CEL MARE LA ÎNCREȘTINAREA REGATULUI KENT

Abstract: *The initiative of post-Roman Britain's Christianization, now Anglo-Saxon regions, belonged to Pope Gregory the Great. His determination was complex. As the Roman Emperor Theodosius I (January 347-17, 395), Gregory the Great, saw the Church involved in all the fields of the empire, including the political and the administrative sphere. Taking that into consideration, he understood that it was useful to bring back the former Roman territory of Britain under Roman influence. An important aspect was also the desire of Pope Gregory to preach the Christian faith to the Anglo-Saxon pagans, a view that, on the one hand, at that time was related to the idea of the imminent coming of the Day of Judgment, but which, was also a good opportunity to develop diplomatic relations in favor of Rome with many of the authorities of the barbarian peoples. The christianisation of post Roman Britain began around 596-597 in Rome, where Pope Gregory the Great took the initiative to send Augustine (not to be confused with Augustine of Hipona, 354-430), the abbot St. Andrew's Monastery in Rome, along with a group of disciples. At the beginning of the mission, the group of missionaries, headed by Augustine, encountered several problems, especially in Gaul, where, most likely because of the hostilities encountered, there was hesitation in continuing the evangelistic expedition. Finally, the Roman christian missionaries arrived in southern Britain, on the island of Thanet, near the Kingdom of Kent, where they met Æthelberht, the ruler of this region/kingdom, and his wife, the French princess Bertha, who was a Christian. Most likely, due to his wife, Æthelberht, king of Kent, converted to Christianity, which allowed Augustine to step up his mission in this region and to convert the whole kingdom.*

Keywords: *Augustin, Kent, Gregory the Great, Æthelberht, Bertha, christianisation, anglo-saxon.*

1. Inițiativa încreștinării Britaniei Anglo-Saxone. Papa Grigorie cel Mare

Tradiția privind încreștinarea anglo-saxonilor se sprijină pe o legendă, conform căreia, înainte de pontificatul său, papa Grigorie cel Mare, plimbându-se prin piața de sclavi din Roma, a văzut câțiva tineri originari din Northumbria, al căror păr era deschis la culoare. Surprins de prezența lor, a întrebat, din curiozitate, de unde sunt. Aceștia i-au răspuns că sunt din poporul numit Anguli, Grigorie replicând: „Îngeri (Angels) ai lui Dumnezeu“. Fiind întrebați care este conducătorul lor, ei au răspuns că numele lui este Aelli. Grigorie le-a replicat: „Alleluia. Cuvântul lui Dumnezeu trebuie să fie auzit acolo“. Apoi i-a întrebat care este numele tribului lor, aceștia spunându-i că tribul lor se numește Deira. Făcând o legătură cu numele tribului lor, le-a replicat că vor trebui să fugă de mânia lui Dumnezeu (de ira Dei), înspre credință¹.

În literatura de specialitate sunt unele suspiciuni cu privire la veridicitatea legendei amintită mai sus². Cu toate acestea, mărturiile istorice certifică faptul că papa Grigorie cel Mare a plănuit deplasarea în Britania înainte de a fi fost ridicat la demnitatea de suveran pontif, intenționând să meargă chiar el în această misiune. Această intenție s-a păstrat și după ce a fost ales papă, astfel că, în anul 595, Grigorie l-a însărcinat pe Candidus, un preot roman, administrator al bunurilor papale din Galia, să ofere ajutoare din fondurile Bisericii pentru a cumpăra îmbrăcăminte celor săraci și pentru a achiziționa sclavi din Britania³. De asemenea, îi recomandă lui Candidus să se asigure că, în

1. ANONYMOUS MONK OF WHITBY, *The Earliest Life of Gregory the Great*, trad. Bertram Colgrave, Cambridge University Press, 1985, p. 91.

2. Veridicitatea poveștii mai sus amintite este pusă la îndoială și de istoricul Ian Wood, care contestă relatarea din viața lui Grigorie cel Mare pentru simplul fapt că autorul anonim al acesteia îl menționează ca predecesor al lui Grigorie pe Benedict, omițându-l pe Pelagius al II-lea. Unul din motivele scrierii acestei povești mai mult sau mai puțin adevărată, spune Wood, a fost acela de a hiperboliza importanța misiunii papale în detrimentul misiunilor anterioare, venite pe linie celtică, care au atins nordul insulei. Cf. Ian WOOD, „The Mission of Augustine of Canterbury to the English“, *Speculum*, The University of Chicago Press, vol. 69, no. 1, 1994, p. 2.

3. Despre acest Candidus se cunoaște că l-a înlocuit pe patricianul Dynamius în funcția de administrator al bunurilor papale, fiind recomandat de papa Grigorie atât

călătoria sclavilor britani către Roma, vor veni și preoți, astfel încât, în eventualitatea în care sclavii vor muri pe drum, aceștia să nu moară păgâni, ci să fie imediat botezați. Nu se cunoaște însă dacă preoții despre care se face mențiune erau romani sau celți. Motivul pentru care papa Grigorie ceruse sclavi britani a fost acela de a-i catehiza la Roma și de a-i trimite apoi în Galia și în alte regiuni, unde aceștia urmau să îi ajute la activitățile cotidiene pe călugării din mănăstiri⁴. La fel de important este și faptul că preotul Candidus a primit și sarcina de a cumpăra pământuri în Britania, pe care Grigorie cel Mare și-a propus să le folosească pentru a-i sprijinii pe viitorii misionari romani trimiși pe insulă⁵. Nu este exclus ca o parte dintre acești tineri sclavi catehizați la Roma să îi fi însoțit pe misionarii romani în activitatea lor de propovăduire în Britania⁶.

Între anii 596-597, intenția de a converti regatele anglo-saxone din Britania s-a concretizat. Papa Grigorie Dialogul I-a trimis, în acest sens, pe Augustin, starețul Mănăstirii „Sfântul Andrei” din Roma, însoțit de un grup de ucenici. Aceștia au ajuns la Thanet, unde au fost întâmpinați de regele anglo-saxon păgân al Kentului, Æthelberht, și de soția acestuia, prințesa francă Bertha⁷, care era deja creș-

regelui Childebert al Francilor, cât și mamei lui, regina Brunhilda. Marilyn DUNN, *The Christianization of the Anglo-Saxons c. 597-c.700. Discourses of Life, Death and Afterlife*, Continuum, New York, 2009, pp. 48-49.

4. Malcolm LAMBERT, *Christians and Pagans – The Conversion of Britain from Alban to Bede*, Yale University Press, New Haven and London, 2010, p. 165.

5. Henry SOAMES, *The Anglo – Saxon church; Its History, Revenues and General Character*, Bibliolife, 2009, p. 47.

6. În textul scrisorii lui Grigorie către preotul Candidus se face mențiune despre intenția papei ca sclavii cumpărați din Britania și aduși la Roma să fie trimiși înapoi pe insulă, alături de Augustin, pentru a sprijini lucrarea de evanghelizare în Britania anglo-saxonă. M. DUNN, *The Christianization of the Anglo-Saxons...*, p. 49.

7. Bertha a fost soția lui Æthelberht, regele Kentului. Era fiica lui Caribert, regele Parisului, și a soției acestuia, Ingoberga. Totodată, ea era și stră-strănepoata regelui Clovis, cel care este socotit drept încreștinătorul francilor. Deși nu este cunoscută data, se crede că s-a căsătorit după moartea mamei sale, în anul 589. Una dintre condițiile căsătoriei cu Æthelberht a fost aceea ca ea să fie lăsată să își păstreze credința. Mai mult, aceasta a fost însoțită la curtea de la Kent și de un episcop pe nume Liudhard sau Letard. Ca loc de reculegere și de rugăciune, i-a fost încredințată biserica Sfântului Martin din Canterbury. A avut o contribuție uriașă în convingerea

tină⁸. Cu privire la motivul care a stat la baza intenției lui Grigorie cel Mare de a-i converti pe anglo-saxoni, părerile istoricilor sunt împărțite. Pe de o parte, se amintește că Grigorie ar fi fost influențat de legătura strânsă dintre anglo-saxoni și franci și, prin urmare, de posesiunile pe care Biserica de la Roma le-ar fi avut în Galia⁹. Pe de altă parte, s-a invocat profilul și determinarea de misionar ale lui Grigorie, acesta fiind preocupat de a aduce lumea într-o stare cât mai desăvârșită înainte de zilele de pe urmă, în acest sens trimitând, în anul 597, o misiune în Britania, fost avanpost insular al Imperiului Roman, pe care Roma îl pierduse cu două secole în urmă, în tumultul care a urmat după jefuirea Cetății Eterne¹⁰. Mai sunt și unii istorici care au văzut în inițiativa papei Grigorie cel Mare intențiile unui conducător dornic de expansiune și onoare, mai ales că, în secolele precedente, prestigiul Bisericii Romei fusese afectat din cauza tăvălugului barbar, care nu doar că înge-nunchiase capitala marelui imperiu, ci zguduise inclusiv creștinismul din Occident¹¹. În consecință, salvarea (onoarei) spiritualității creștine

soțului ei de a accepta credința creștină pentru el și pentru întregul regat, fiind adeseori comparată cu Împărăteasa Elena. Data trecerii ei la Domnul nu este cunoscută, însă Beda Venerabilul amintește că ar fi murit înaintea soțului ei și că a fost îngropată în pronaosul bisericii „Sfinții Apostoli Petru și Pavel” a Sfântului Martin. Cf. Henry WACE, *A Dictionary of Christian Biography and Literature to the End of the Sixth Century A.D., with an Account of the Principal Sects and Heresies*, Hendrickson Publishers, Inc. edition, USA, 1999, pp. 283-284; BEDE, *The Ecclesiastical History of the English People, Tiger of the Stripe*, Richmond, 2007, II, 5, p. 92.

8. Benedicta WARD & G.R. EVANS, „The medieval West”, in: Adrian HASTINGS (ed.), *A World of History of Christianity*, William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan, 1999, p. 112.

9. În scrisorile pe care papa i le-a trimis lui Candidus, acesta l-a sfătuit ca orice venit realizat de pe urma pământurilor cumpărate în Galia să fie folosit pentru cei săraci și pentru băieții adolescenți din Britania, care ar fi urmat să plece în călătorii misionare, să intre în mănăstiri sau să servească treburile Bisericii. Totodată, Candidus a fost sfătuit ca tinerii care erau păgâni să fie însoțiți de un preot, care să îi boteze în cazul în care s-ar fi îmbolnăvit sau ar fi fost în pericol de moarte. Marilyn DUNN, *The Christianization of the Anglo-Saxons...*, p. 49.

10. Diarmaid MACCULLOCH, *Istoria creștinismului*, trad. C. Dumitru, M.S. Chirilă, Ed. Polirom, Iași, 2011, p. 307.

11. Reținem în acest sens afirmația lui D. Macculloch, care surprinde această neliniște a papei în fața Răsăritului creștin și amintește că „trimiterea unei misiuni în

și a culturii romane s-a desăvârșit în paralel cu expansiunea creștinismului în Occident, ea însăși favorizată de progresul autorității pontificale, impulsionat de Grigore cel Mare, „unic în integritatea sa de consul Dei”¹². Indiferent de motivul care l-a impulsionat să convertească Britania anglo-saxonă, Grigorie cel Mare a fost unul dintre cei mai de seamă pontifi pe care i-a avut Biserica Apuseană. Om de o profundă spiritualitate, Grigorie a fost o personalitate carismatică; a fost prefect al Romei și secretar al Papei Pelagius al II-lea¹³.

Faptul că ocupase, înainte de funcțiile clericale, și o funcție laică i-a dat posibilitatea de a vedea într-un mod exhaustiv problemele și realitățile imperiului. Asemenea lui Teodosie, mai înainte, Grigorie a văzut Biserica implicată în toate problemele administrative ale imperiului. Sub acest aspect a gândit și posibilitatea de a aduce fostul teritoriu roman al Britaniei, din nou, sub influența romană, de această dată a Bisericii romane. Totuși, nu trebuie neglijat nici gândul sincer al acestui ierarh de a propovădui credința creștină păgânilor, aspect legat în epoca respectivă de subiectul venirii iminente a Zilei Judecării Domnului¹⁴.

Alături de pretextul care a stat la baza inițiativei lui Grigorie cel Mare, de-a lungul timpului s-a pus și problema momentului ales de Papa pentru a trimite misionari în Britania. S-a ivit întrebarea: de ce a ales Grigorie perioada respectivă, cunoscut fiind faptul că, în mo-

Britania a reprezentat o etapă crucială în îndepărtarea Bisericii Apusene de Biserica Bizanțului și în orientarea ei spre nord și vest”. De asemenea, acest istoric își completează remarcă, menționând că „odinioară, Biserica Occidentală fusese ruda săracă a Răsăritului grec în ceea ce privește numărul de credincioși și rafinamentul teologic. Fusese legată de soarta unui imperiu cufundat într-un haos tot mai mare și apoi se confruntase cu niște căpetenii care adoptaseră o altă variantă a credinței creștine. Acum, ea trecea dincolo de hotarele lumii imperiale romane. Proclamați succesori ai lui Petru, episcopii Romei dădeau o nouă însemnătate străvechiului oraș: Roma avea să câștige un imperiu al spiritului mai mare decât tot ceea ce crease Octavian cu forța armelor pe timpul lui Iisus Hristos”. D. MACCULLOCH, *Istoria creștinismului...*, p. 307.

12. Claudio RENDINA, *Papii. Istorie și secrete*, trad. R. Gâdei, Ed. Bic All, București, 2002, p. 7.

13. C. RENDINA, *Papii. Istorie și secrete*, pp. 155-156.

14. M. LAMBERT, *Christians and Pagans – The Conversion of Britain from Alban to Bede*, p. 166.

mentul preluării pontificatului (590), acesta nu a avut vreo experiență misionară notabilă¹⁵?

Răspunsul trebuie dat ținând seama de contextul politico-social și bisericesc al vremii. La începutul secolului VI, întreaga parte vestică a Imperiului Roman se găsea într-o profundă anarhie. Italia, inima imperiului, era deja de aproape un secol în ruină, fiind devastată în anul 476 de trupele lui Odoacru. Din centru al lumii romane, aceasta a ajuns un regat got, iar mai pe urmă o simplă provincie într-un imperiu cu capitala în răsărit, Roma fiind un simplu oraș în timpul domniei lui Justinian. Imperiul Bizantin a recuperat acest oraș de la goți cu prețul unui mare efort și cu pierderea multor resurse. Mare parte din nordul Italiei era deja ocupat de lombarzi, care erau încă barbari. Fără niciun respect și în absența vreunui sentiment religios, ei au ars biserici și au pustiit mănăstiri, singurul contact cu creștinismul implicând erezia ariană¹⁶.

Intervenția bizantină în eliberarea Romei de sub goți a avut avantaje și dezavantaje. Pe de o parte, a anulat orice formă de revigorare a independenței de odinioară a Romei, pe de altă parte, a prevenit amestecul goților în administrație. În pofida acestui aspect pozitiv, demnitățile eclesiale a Romei a fost grav afectată. Papii au trebuit să sufere umilința de a se considera egali în demnitate și rang cu episcopii noii capitale de pe Bosfor. Ba mai mult, ei au fost forțați să se supună și reprezentantului puterii imperiale, stabilit la Ravenna, care avea funcția de exarh.

În acest context, Grigorie cel Mare a preluat dificila misiune de conducător al Bisericii din Apus, urmându-i papei Pelagius II (579-590), într-o perioadă în care Roma trebuia să înfrunte pericolul epidemiei de ciumă și pe cel adus de longobarzii arieni.

Despre Grigorie cel Mare se cunoaște că a fost descendentul unei familii cu importante tradiții nobiliare, atât în plan civil, cât și în plan eclesial. Părinții săi, Gordian și Silvia, formau o importantă familie senatorială. Înzestrat cu o bogată cultură clasică, păstrând tradiția fami-

15. M. DUNN, *The Christianization of the Anglo-Saxons...*, p. 44.

16. Henry Hart MILMAN, *History of Latin Christianity*, University of Michigan Library, Michigan, 2005, pp. 39-40.

liei sale, precum și o evidentă responsabilitate pastorală și misionară, Grigorie și-a dovedit calitățile de lider bisericesc. Mai întâi, și-a vândut bunurile personale și s-a dedicat vieții monahale, înființând o mănăstire care funcționa după regulile benedictine¹⁷. A fost hirotonit diacon în anul 579, numărându-se între cei șapte diaconi ai Bisericii Romei. A fost trimis de papa Benedict ca reprezentant al său la Constantinopol. A ajutat la îmbunătățirea relațiilor dintre scaunul papal și împărat, în acest sens fiind mijlocitor între Papa Pelagius al II-lea și împărații Tiberiu și Mauriciu.

În anul 590 Grigorie cel Mare a fost numit papă al Romei¹⁸. Personalitatea sa complexă l-a ajutat să își formeze o privire exhaustivă asupra problemelor Bisericii. De la gândul reîncreștinării Britaniei, la extirparea simoniei din rândul clerului din Galia, și de la negocieri cu invadatorii care se aflau atunci pe teritoriul Italiei și până la problematica titulaturii de Patriarh, folosită de Ioan Postitorul, subiectele ridicate de Grigorie în timpul pontificatului său au fost vaste. Ceea ce este și mai important, toate aceste realități dovedesc faptul că papa Grigorie cel Mare nu a fost chiar atât de vulnerabil cum îl consideră unii cercetători, ci s-a dovedit a fi un reformator al timpului său, punându-și decisiv amprenta asupra cursului istoriei Bisericii Romei¹⁹.

În calitate de „Patriarh” al Vestului²⁰, era de înțeles că papa Grigorie nu putea rămâne indiferent față de situația popoarelor păgâne care

17. Potrivit lui Henry Hart Milman, Grigorie cel Mare nu ar fi înființat doar o mănăstire, ci nu mai puțin de șapte mănăstiri, toate înainte de alegerea lui ca papă. Cea de-a șaptea mănăstire, înființată la Roma, și-a ales-o pentru momentul când ar fi fost neputincios, cu gândul de a se retrage acolo. Și-a vândut toate averile, le-a împărțit săracilor și, fără să aibă pretenția de a fi conducătorul mănăstirii ctitorite de el, și-a asumat viața monahală la cel mai smerit nivel. Datorită vieții austere asumate, s-a îmbolnăvit și, potrivit tradiției, s-a vindecat prin rugăciunile lui Eleutherius. Data la care Grigorie a intrat în monahism nu este certă din punct de vedere istoric, ea variind între anii 573 și 577. Cf. H. H. MILMAN, *History of latin christianity...*, p. 45. Date despre Grigorie cel Mare sunt prezentate și în Jean-Yves LACOSTE, *Encyclopedia of Christian Theology*, vol. II, Routledge, 2005, pp. 662-663. Între altele, se amintește că lucrarea „Cartea regulei pastorale” a fost scrisă de Grigorie pentru a influența concepția medievală despre rolul episcopilor în Biserică.

18. Cf. H. H. MILMAN, *History of latin christianity...*, p. 53.

19. Cf. H. H. MILMAN, *History of latin christianity...*, pp. 62-72; Serge BERNSTEIN, Pierre MILZA, *Istoria Europei*, vol. I (Moștenirea antichității), trad. I. Bița, Ed. Institutul European, București, 1997, pp. 329-330.

20. H. H. MILMAN, *History of latin christianity...*, p. 62.

se stabiliseră în vechile provincii romane. Dincolo de dimensiunea misionară pe care au avut-o inițiativele sale, convertirea barbarilor la creștinism a constituit, într-o perioadă atât de agitată, și o modalitate de mediere și de influență politică. Prin acțiunile sale, papa Grigorie cel Mare și-a afirmat deopotrivă calitățile de lider religios și de diplomat și conducător politic. Cel mai probabil din această cauză s-a afirmat că, începând cu Grigorie cel Mare și cu cei care l-au succedat,

„Biserica de la Roma a ieșit din catacombe și a căpătat drepturi cetățenești [...], statul devine treptat creștin [...], iar episcopul Romei, fără a dori explicit aceasta, capătă o dimensiune cetățenească. La sosirea barbarilor, autoritatea sa o înlocuiește pe cea a împăratului și papa este defensor urbis. Biserica dobândește, în acest fel, o dimensiune universală”²¹.

Într-un astfel de context istoric, întregul Apus a văzut în persoana papei un consul Dei, un protector al vechiului Imperiu de Apus.

Acesta a fost contextul în care Grigorie s-a decis să trimită misionari în Britania. Iar inițiativa lui, cultivată și întreținută, după cum am văzut, încă de dinaintea pontificatului²², nu a rămas fără rezultate. Din punct de vedere istoric, decizia lui Grigorie de a trimite călugări în Britania a avut repercusiuni importante. Creștinismul care s-a răspândit în Europa de Nord-Vest și cultura care s-a format ulterior vor fi fost puternic influențate de misiunea călugărilor romani. Aceștia erau formați la școlile mănăstirești; de mici copii, participau la slujbele Bisericii și citeau Sfânta Scriptură. Astfel, călugării au asimilat în mod necesar o anumită cultură latină și, prin misiunea pe care au desfășurat-o, au transmis-o popoarelor la care au fost trimiși.

Un caz interesant s-a petrecut în Britania. Irlanda, Scoția și Wales-ul erau deja creștine. Aceste centre bisericești își aveau nucleul în mănăstirile întemeiate în secolele V-VI, în care alterna cultura latină puternică cu cea indigenă, locală. În veacul al VII-lea, în teritoriile anglo-saxone s-au întâlnit misionarii călugări din Irlanda, Scoția și Wales cu monahii italieni ai lui Grigorie. Treptat cele două tradiții s-au ames-

21. Claudio RENDINA, *Papii. Istorie și secrete*, trad. R. Gâdei, Ed. Bic All, București, 2002, pp. 7-8.

22. Spiridon CÂNDEA, „Biserica Anglicană – scurtă privire asupra istoriei și doctrinei acestei Biserici”, în: *Mitropolia Ardealului*, anul XII (1967), ianuarie-martie, nr. 1-3, p. 98.

tecat, iar în secolele VII și VIII călugării anglo-saxoni au devenit, din convertiți, misionari, unii dintre ei protagoniști incontestabili pentru revitalizarea Bisericii din Galia, dar și pentru convertirea teritoriului de astăzi al Germaniei²³. Se întrezărește rezultatul curajului și politicii bisericești asumate de papa Grigorie cel Mare: o Britanie eminamente creștină, ulterior ea însăși bastion al misionarilor creștini, o bună parte dintre aceștia devenind protagoniștii istoriei creștine a altor popoare europene.

**2. Activitatea călugărului Augustin.
Convertirea regelui Æthelberht.
Înființarea Arhiepiscopiei de Canterbury**

2.1. Traseul misionarilor romani către Britania.

Încreștinarea Britaniei anglo-saxone a început în jurul anilor 596-597, la Roma, unde papa Grigorie cel Mare și-a asumat inițiativa de a-l trimite în misiune pe Augustin, starețul mănăstirii „Sfântul Andrei”, din Roma, împreună cu un grup de 40 de ucenici. La începutul misiunii, grupul de călugări, în frunte cu Augustin, a întâmpinat mai multe probleme, în special în Galia, acolo unde, cel mai probabil din cauza ostilităților întâmpinate, au apărut ezitări în a continua expediția de evanghelizare²⁴.

Din cuprinsul scrisorilor pe care Grigorie le-a trimis regilor franci Theuderic (484-535) și Theudebert (500-548), poate fi reconstituit traseul pe care Augustin l-a urmat pentru a ajunge în Britania: Lerins, Marsilia, Aix-en-Provence, Arles, Vienne, Lyon, Autun și Tours²⁵. Beda Venerabilul amintește că, ajuns la Lerins, Augustin a avut un moment de descurajare, astfel că i-a cerut lui Grigorie să îi dea voie să se întoarcă²⁶.

23. J. N. HILLGARTH, *Christianity and paganism. The conversion of Western Europe*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1986, p. 150

24. Henry SOAMES, *The Anglo – Saxon church; Its History, Revenues and General Character*, Bibliolife, 2009, p. 48.

25. Nicholas BROOKS, *The Early History of the Church of Canterbury*, Leicester University Press, 1984, p. 4.

26. H. SOAMES, *The Anglo – Saxon church; Its History...*, p. 48.

Din Lerins, grupul de călugări s-a îndreptat către Marsilia și, de acolo, către Aix-en-Provence. La Aix-en-Provence misionarii au întâmpinat dificultăți din cauza drumului. De asemenea, au fost descurajați de cele auzite despre cruzimea poporului păgân la care trebuia să propovăduiască, ale cărui limbă și tradiții nu le cunoșteau și despre care se spunea că sunt însetați de sânge²⁷.

Din Aix, misionarii au mers la Arles, capitala regiunii *Provence*, unul dintre cele mai cunoscute orașe din Galia – numit și *Gallula Roma*. În scrisoarea către Aetherius († 586), Arhiepiscopul de Arles – care terminase de construit o catedrală și care, în acea vreme, avea demnitatea de Mitropolit al Galiei – papa Grigorie i-a cerut să i se acorde o ospitalitate deosebită lui Augustin, în drumul lui spre Britania, precum și sprijin pentru preotul Candidus, cel care avea în administrare și răspundea de patrimoniul bisericesc²⁸. Textul scrisorii lui Grigorie cel Mare este prezentat în *Istoria bisericească* a lui Beda Venerabilul și are următorul conținut:

„Preasfințitului și sfântului frate și coleg episcop Aetherius, din partea lui Grigorie, slujitorul slujitorilor lui Dumnezeu. Chiar dacă oamenii credincioși nu au nevoie de recomandări în fața preoților care dau dovadă de milostenie plăcută lui Dumnezeu; dacă s-a ivit posibilitatea de a vă scrie, ni s-a părut potrivit să vă trimitem această scrisoare a noastră, să vă informăm că am trimis acolo, pentru binele sufletelor noastre, pe purtătorii darurilor, pe Augustin, slujitorul lui Dumnezeu, de a cărui lucrare suntem încredințați, cu alți slujitori ai Domnului, pe care este necesar să îi ajutați cu toată afecțiunea părintească și să le oferiți toată ospitalitatea care vă stă în putință. Și, în final, când veți fi pregătiți pentru a-i ajuta, i-am poruncit (n.n: lui Augustin) să vă informeze în mod particular de motivul venirii sale; știind că atunci când îl veți fi cunoscut, așa cum cer împrejurările, de dragul lui Dumnezeu, să îi acoperiți cheltuielile. Pe deasupra, recomandăm și pe Candidus, preotul, fiul nostru comun, căruia i-am încredințat un mic patrimoniu în Biserica noastră. Dumnezeu să vă țină sănătos, preasfințite frate. Datată 23 iulie, în al 14-lea an al domniei smeritului și augustului Mauritius Tiberius, în al

27. Sir Henry HOWORTH, *Saint Augustine of Canterbury*, John Murray, London, 1913, p. 29. Este probabil că informațiile despre anglo-saxoni să le fi fost oferite călugărilor romani de către unii britani refugiați în Galia.

28. Sir H. HOWORTH, *Saint Augustine of Canterbury*, p. 33.

13-lea an după consulatul împăratului menționat mai înainte. Al 14-lea indiction²⁹.

De la Arles, misionarii și-au continuat călătoria pe valea Rhonului. Au mers mai apoi la Vienne. Ulterior, misionarii au ajuns la Lyon. Se pare că au părăsit repede Lyonul pentru a continua călătoria la Autun. Au ajuns apoi la Orleans, pentru a o vizita pe regina Brunhilda și pe nepotul ei, Theodebert, cărora Grigorie le trimisese de asemenea scrisori³⁰. Ajunși la Tours, misionarii romani, în frunte cu Augustin, se vor fi rugat la mormântul sfântului Martin. De aici, probabil că au găsit o cale mult mai ușoară de a ajunge în Britania, la Kent, călătorind pe apă³¹.

Din cele prezentate, se remarcă legătura apropiată dintre Augustin și Biserica francilor. Este foarte posibil ca, urmare a insistențelor și mulțumită recomandărilor oferite de papa Grigorie, Augustin nu a beneficiat doar de găzduire în drumul său către Britania, ci a reușit să recruteze și ucenici din rândul francilor, pentru a-l însoți în complexa sa misiune³². Chiar Beda menționează faptul că, atunci când a ajuns la Kent, Augustin a fost însoțit și de misionari franci, care îndeplineau și rolul de traducători³³.

O perspectivă interesantă despre parcursul lui Augustin și al monahilor care l-au însoțit este oferită de Beda Venerabilul. Acesta amintește că, în anul 582, Mauriciu, al 44-lea conducător de la Augustus, a ajuns la tron, guvernând 21 de ani. În al zecelea an al domniei sale, Grigorie, un om renumit pentru învățătura și caracterul său, a fost înălțat în scaunul apostolic al Romei, prezidându-l 13 ani, 6 luni și 10 zile. El, având inspirație divină, în al paisprezecelea an al domniei aceluiași împărat și la aproape 150 de ani de la venirea englezilor (anglo-saxonilor) în Britania, l-a trimis pe robul lui Dumnezeu, Augustin, și, împreună cu el, pe câțiva alți monahi cu frică de Dumnezeu să predice cuvântul lui Dumnezeu națiunii engleze. Ei, fiind sub ascultarea

29. BEDE, *The Ecclesiastical History of the English People...*, I, 24, p. 43.

30. Sir H. HOWORTH, *Saint Augustine of Canterbury*, pp. 33-34.

31. Henry MAYR – HARTING, *The Coming of Christianity to Anglo-Saxon England*, The Pennsylvania State University Press, University Park, Pennsylvania, 1991, p. 61.

32. N. BROOKS, *The Early History of the Church of Canterbury...*, p. 5.

33. BEDE, *The Ecclesiastical History of the English People...*, I, 25, p. 44.

papei, au pornit în misiune, însă, pe drum, cuprinși de frica unui eșec, au început să se gândească la abandonarea misiunii și la întoarcerea acasă, în loc să dea piept cu o națiune despre care aflaseră că este sălbatică și barbară și a cărei limbă le era străină. În urma înțelegerii dintre ei, au ajuns la concluzia că cea mai sigură cale este întoarcerea. Au decis să îl trimită înapoi (la Roma) pe Augustin pentru a obține de la papă îngăduința de a se retrage. Augustin fusese desemnat să fie hirotonit episcop în eventualitatea reușitei misiunii printre anglo-saxoni. Papa a răspuns inițiativei misionarilor printr-o epistolă încurajatoare, în care i-a îndemnat să continue activitatea de răspândire a Cuvântului lui Dumnezeu. Conținutul scrisorii lui Grigorie este următorul:

„Grigorie, slujitorul slujitorilor lui Dumnezeu, către slujitorii Domnului nostru, de vreme ce ar fi fost mai bine să nu începeți o lucrare bună, decât să renunțați la ceea ce ați început, vă îndemn fiii mei iubiți să împliniți lucrarea bună la care ați pornit, cu ajutorul Domnului nostru. Nu lăsați, prin urmare, truda călătoriei sau limbile vorbitorilor de rele să vă împiedice și cu toată seriozitatea și zelul pe care, cu ajutorul lui Dumnezeu, le-ați asumat, să fiți încredințați că atâta muncă este răsplătită cu ferici-re veșnică. Când Augustin, conducătorul vostru, pe care l-am rânduit și ca stareț al vostru, se va întoarce, să îl ascultați, smeriți, în toate lucrurile, având încredințarea că orice veți face sub ascultarea sa vă va fi folositor sufletelor voastre. Dumnezeu Atotțiitorul să vă apere cu sfințenia Sa, astfel încât să văd, în Împărăția Cerurilor, roadele lucrării voastre. Deși nu pot lucra împreună cu voi, voi participa în bucuria răsplătirii, pentru că îmi doresc să lucrez. Domnul să vă țină în siguranță, fiii mei preaiubiți. 23 iulie, în al 14-lea an al domniei smeritului și augustului împărat Mauritius Tiberius, în al 13-lea an după consulatul împăratului menționat mai înainte. Al 14-lea indiction³⁴.

Precizările lui Beda sunt importante. El susține că Augustin fusese propus pentru episcopat încă dinainte de plecarea spre Britania³⁵. De

34. BEDE, *The Ecclesiastical History of the English People...*, I, 23, pp. 41-42.

35. Relatările lui Beda Venerabilul în acest sens nu sunt singulare. Istoricul englez Peter Hunter Blair amintește că, în septembrie 597, Grigorie cel Mare a trimis o lungă și detaliată scrisoare adresată Brunhildei, ca răspuns la o cerere adresată către el pentru dăruirea Pallium-ului lui Syagrius, episcop de Autun, explicând de ce nu a reușit să răspundă acestei solicitări mai devreme. Există două mențiuni accidentale în această scrisoare, dar relevante pentru misiunea engleză: mai întâi mulțumirea

aici rezultă determinarea papei Grigorie de a-i converti pe anglo-saxoni, dar, totodată, și ipoteza că acesta nu i-a trimis la voia întâmplării pe misionari, ci a pregătit terenul înainte. De altfel, intenția de a înființa o Biserică în spațiul anglo-saxon cerea o serie de pregătiri; sclavii cumpărați din Britania, terenurile cumpărate pe insulă, probabil informațiile pe care Grigorie cel Mare le aflase despre anglo-saxoni sunt mărturii ale faptului că papa a crezut și a luptat pentru cauza lui. Faptul că îi încurajează pe misionari să își continue drumul demonstrează determinarea lui Grigorie cel Mare, iar Beda Venerabilul nu întârzie să accentueze acest aspect pe care îl consideră definitiv pentru reușita misionarilor. Istorisirea convertirii poporului englez, relatată de către Beda Venerabilul, nu conține date exacte cu privire la zona britană în care Augustin și cei care l-au însoțit au ajuns pentru prima oară. Conform unei tradiții, păstrată la Abația de Canterbury, primul loc unde Augustin a pus piciorul după ce a coborât din corabia care l-a transportat peste Canalul Mânecii a fost Richborough, o așezare de pe coasta de est a regatului Kent. Aceeași tradiție amintește că pe piatra pe care a călcat Augustin a rămas imprimat piciorul acestui călugăr misionar. Piatra a fost depusă într-o capelă, rămânând spre venerare mult timp³⁶.

pe care o arată Grigorie pentru știrile pozitive pe care le auzise despre Syagrius, din partea lui Ioan, unul dintre regionarii trimiși de Grigorie, care au vizitat recent Galia și a auzit despre cele făcute de Syagrius „pentru fratele nostru Augustin”; a doua mențiune este mulțumirea adresată Brunhildei pentru ajutorul pe care ea însăși îl dăduse lui Augustin „fratele și episcopul nostru”, aspecte despre care Grigorie ar fi primit știri de la o seamă de credincioși. Această scrisoare este prima mențiune pe care o avem de la Grigorie despre progresul făcut de călători. Este de asemenea prima sursă care îl numește pe Augustin episcop. Referințele sale la Ioan, regionariul, adică unul dintre diaconii sau subdiaconii care se ocupau de cele șapte regiuni ale Romei și care oferea știri despre credincioși indică apropierea și interesul lui Grigorie față de Galia. Dacă până la această dată, septembrie 597, Grigorie ar fi știut că Augustin ajunsese în Britania, atunci, cel mai probabil, acesta i-ar fi spus Brunhildei, mai ales că aceasta era mătușa Berthei, regina Kentului. Cel mai probabil, însă, Grigorie încă nu avea nicio veste, la acel moment, de la Augustin. Peter HUNTER BLAIR, *The World of Bede*, Cambridge University Press, Cambridge, 1990, pp. 52-53.

36. Mențiuni despre o asemenea piatră s-au păstrat chiar și spre sfârșitul Evului Mediu, în timpul domniei lui Henry VIII. Locul pe care a pășit Augustin a fost loc de pelerinaj. Cf. Arthur James MASON, *The Mission of St. Augustine to England*

Alte mărturii istorice precizează că misionarii romani au ajuns în sudul Britaniei, pe insula Thanet, în vecinătatea regatului britanic Kent, unde l-au cunoscut direct pe Æthelberht³⁷, conducătorul acestei regiuni/regat, și pe soția creștină a acestuia³⁸, prințesa francă Bertha. Momentul întâlnirii dintre Augustin și regele Æthelberht al Kentului este surprins de cronicarul Beda Venerabilul, care evidențiază deschiderea regelui păgân spre dialog, dar și o oarecare rețineră a acestuia fundamentată pe unele superstiții păgâne:

„După câteva zile, regele a venit în insulă și, stând în aer liber, a cerut ca Augustin și însoțitorii lui să îi fie aduși. Motivul pentru care i-a primit în aer liber a fost acela de a nu-i primi în casă, având superstiția că, dacă ei ar practica magia, ar face vrăji și ar profita de el. Dar ei au venit, ocrotiți fiind de Dumnezeu, nu cu vreo putere magică; având pe stindardul lor o cruce de argint și imaginea Mântuitorului pictată pe o scândură și înălțând litanii, se rugau la Dumnezeu pentru sănătatea lor și pentru sănătatea celor la care veniseră. Când a luat loc, la cererea regelui, și i-a predicat lui și celor care erau cu el despre Cuvântul vieții, regele a răspuns: «Cuvintele și promisiunile tale sunt foarte cinstite, dar sunt o noutate pentru noi și, având origine nesigură, nu le pot adopta, abandonând totodată ceea ce am urmat până acum, împreună cu toată națiunea engleză. Dar, pentru că veniți de departe în regatul meu și, după cum văd, sunteți doritori să împărtășiți cu noi acele lucruri pe care le considerați a fi adevărate și în folosul nostru, nu vă vom face niciun rău, ci vă vom oferi cele necesare, având grijă să primiți tot ceea ce aveți nevoie; nici nu vă vom interzice să predicați și să câștigați pe atâți cât puteți pentru religia voastră». Prin urmare, le-a permis să se stabilească în orașul Canterbury, care era centrul posesiunilor lui, și, consecvent promisiunilor pe care le făcuse, pe lângă faptul că i-a ajutat oferindu-le susținere, nu le-a îngăduit libertatea de a predica³⁹.

După dialogul avut cu regele, Augustin și ucenicii săi au plecat la Canterbury, la vechea biserică a sfântului Martin. Aici au trăit în sme-

according to the Original Documents, being a Handbook for the Thirteenth Centenary, Cambridge University Press, 1897, p. 228.

37. Repere cu privire la biografia regelui Æthelberht precum și cu referire la întâlnirea dintre acesta și Augustin sunt oferite și în lucrarea: H. WACE, *A Dictionary of Christian Biography...*, pp. 489-490.

38. B. WARD & G.R. EVANS, „The medieval West“ ..., p. 112.

39. BEDE, *The Ecclesiastical History of the English People...*, I, 25, pp. 44-46.

renie, rugăciune și post, predicând și determinând multă lume, de la cei de condiție socială inferioară, până la regele însuși, să se boteze în credința creștină. Tot regele a fost cel care a ordonat ca nimeni să nu fie obligat să îmbrățișeze noua religie, ci să urmeze din propria inițiativă misionarilor sosiți⁴⁰.

Unii istorici amintesc despre o oarecare rețineră a regelui Kentului în privința convertirii. Cercetătorul Malcolm Lambert este de părere că această ipoteză nu poate fi veridică, din moment ce regina Kentului era creștină, avându-l pe episcopul Liudhard alături, regele nefiind tocmai străin de practicile și de rânduielile cultului creștin⁴¹. Este probabil, deci, ca evenimentul convertirii lui Æthelberht, regele Kentului, să fi fost influențat de soția acestuia. Convertirea regelui i-a permis lui Augustin să își intensifice misiunea în această regiune și să propovăduiască Evanghelia în întregul regat. Conform relatărilor aceluiși Beda Venerabilul⁴², regele Kentului i-a oferit misionarului Augustin o casă în orașul Canterbury, localitate identificată de arheologi cu numele de Stabegate, un fost loc păgân de închinare⁴³. Pentru comunitățile de creștini înființate au fost construite lăcașuri de cult. În mod special, în orașul Canterbury, a fost ridicată o catedrală, care a primit hramul „Sfinții Apostoli Petru și Pavel“. După ce a ajuns în Canterbury și au apărut primele roade ale lucrării sale, Augustin i-a scris papei Grigorie și l-a informat despre progresul misiunii sale. Grigorie i-a răspuns, bucurându-se de ceea ce a auzit și l-a îndemnat să nu se mândrească cu minunile pe care le-a săvârșit în lucrarea sa, în atât de puțin timp⁴⁴.

Din punct de vedere administrativ bisericesc, un moment important, petrecut la puțin timp după construirea catedralei din Canter-

40. Cf. Thomas FULLER, *The Church history of Britain, from the birth of Jesus Christ until the year 1648*, vol I, Oxford University Press, 1845, p. 142.

41. M. LAMBERT, *Christians and Pagans – The Conversion of Britain from Alban to Bede...*, p. 166.

42. BEDE, *The Ecclesiastical History of the English People...*, cap. I, 25, pp. 44-46.

43. Thomas F. DYER-THISELTON, *Church-lore gleanings*, A. D. Innes, 1892, p. 181; Henry WACE, *A Dictionary of Christian Biography...*, pp. 156-157; Serge BERNSTEIN, Pierre MILZA, *Istoria Europei*, vol. II, p. 35.

44. Cf. T. FULLER, *The Church history of Britain...*, p. 143.

bury, mărturie a încununării și a recunoașterii misiunii desfășurate de Augustin și ucenicii săi, l-a constituit inițiativa papei Grigorie cel Mare de a-i trimite lui Augustin *pallium*⁴⁵, o țesătură specială, pe de o parte, simbol al autorității papale și expresie a comuniunii cu Biserica de la Roma, pe de altă parte, mărturie a subordonării noii Biserici față de autoritatea ecleziastică romană. Întrucât *pallium*-ul constituie, în tradiția catolică, un însemn acordat unui ierarh, este foarte posibil ca, la momentul primirii acestei țesături, Augustin să fi fost deja hirotonit episcop. În absența unor detalii precise cu privire la momentul hirotoniei, este important de remarcat faptul că, pentru misionarul Augustin, *pallium*-ul primit din partea papei Grigorie nu a constituit doar o confirmare a autorității Bisericii de la Roma, ci în egală măsură o afirmare și o recunoaștere a autorității sale, din punct de vedere bisericesc, în Britania. Grigorie l-a trimis pe Augustin în Britania, iar acesta împreună cu ucenicii săi au reușit „să aducă Britania sub influența Romei. Oriunde mergeau călugării misionari, convertiții lor erau îndemnați cu insistență să se supună episcopului Romei”⁴⁶.

45. Majoritatea istoricilor sunt de părere că istoria *pallium*-ului începe cu hirotonia lui Augustin în demnitatea de arhiepiscop de Canterbury. În tradiția Bisericii catolice, *pallium*-ul are o simbolistică aparte. Realizat din lâna a doi miei, binecuvântați cu prilejul sărbătorii Sf. Agnes, în basilica Sf. Ioan Lateran, de către papa, *pallium*-ul a devenit simbolul demnității episcopale, în special a mitropoliților. Astfel, în secolul al IX-lea, exista tradiția ca, într-un termen de 3 luni de la numire, mitropoliții să ceară papei *pallium*-ul, ca semn al confirmării demnității lor. Printr-un decret al papei Ioan Paul al VI-lea, dat în 11 mai 1978, s-a reglementat ca *pallium*-ul să fie oferit doar mitropoliților. Cu alte cuvinte, *pallium* devine simbol al autorității mitropolitane și, totodată, dovadă a subordonării mitropolitului față de Scaunul pontifical. În calitate de conducător al Bisericii, papa poate folosi *pallium*-ul în orice timp și loc. Un mitropolit, poate folosi *pallium*-ul doar în jurisdicția pe care o păstrează. În afara acestei jurisdicții, el nu are autoritate, prin urmare nu poate purta *pallium*-ul, chiar dacă mitropolitul locului își dă acordul în acest sens. Schimbarea jurisdicției unui mitropolit cu o altă jurisdicție presupune și reconfirmarea calității și autorității acestuia, prin reconfierea *pallium*-ului de către papă. Cf. Hugh CHISHOLM (ed.), „Pallium”, in *Encyclopaedia Britannica*, XX (11th ed.), Cambridge University Press, 1911, pp. 638-639; F.X. GERRITY, „Pallium”, in Thomas CARSON, Joann CERRITO, *New Catholic Encyclopedia*, X (2nd ed.), Thomson Gale, 2002, pp. 807-808.

46. Earle E. CAIRNS, *Creștinismul de-a lungul secolelor. O istorie a Bisericii creștine*, Ed. Cartea Creștină, Oradea, 2007, p. 152.

Astfel, lucrarea misionară eficientă a călugărilor trimiși de la Roma⁴⁷ a sporit autoritatea episcopului Romei și, deopotrivă, a condus la organizarea bisericească pe insulă. Augustin a fost confirmat de papă drept arhiepiscop de Canterbury, devenind astfel primul ierarh al Bisericii creștine din Britania anglo-saxonă.

După cum am amintit, *pallium*-ul trimis de papa Grigorie cel Mare are o însemnătate juridicțională deosebită, pentru că, în timp, el a constituit mărturia legăturii dintre Biserica anglo-saxonă și Scaunul papal de la Roma și, totodată, dovada de netăgăduit a autorității bisericești a lui Augustin pe insulă. În plus, din punct de vedere administrativ-bisericesc, întemeierea și recunoașterea Bisericii din Britania este o realitate care trimite întrucâtva la practica existentă până atunci, anume aceea că o biserică autocefală avea dreptul de a recunoaște autonomia unei biserici locale. Raportându-ne în special la prevederile canonului 34 apostolic, observăm că legătura strânsă dintre Arhiepiscopia de Canterbury și Roma se întemeiază istoric pe chiar faptul că Biserica din Britania devenise oficial o „extensie” administrativă a Bisericii de la Roma, un rezultat evident al misionarilor creștini romani.

Sub aspect canonic-administrativ, începând cu a doua jumătate a secolului al VII-lea, se poate vorbi și despre o autonomie internă a Bisericii anglo-saxone, tot mai evidentă, conformă reglementărilor canoanelor 34, 35 și 37 apostolice⁴⁸, precum și canonului 2 al Sinodului II Ecumenic și canonului 8 al Sinodului II Ecumenic⁴⁹, concretizată, așa cum vom vedea, prin convocarea de sinoade locale, alegerea de episcopi, organizare bisericească și decizii luate pe plan local, unele chiar fără consimțământul papei. Îndrăznim să afirmăm că, din punct de vedere istorico-canonic, cu hirotonia întru arhiepiscop a lui Augustin, respectiv cu recunoașterea autorității canonice a acestuia începe, propriu-zis, organizarea administrativ-bisericească *de facto* a Biseri-

47. S. CÂNDEA, „Biserica Anglicană – scurtă privire asupra istoriei și doctrinei acestei Biserici”..., p. 98.

48. Ioan MIHĂLCESCU, *Scrierile Părinților Apostolici împreună cu Așezămintele și Canoanele apostolice*, Ed. Facultății de Teologie din Chișinău, 1928, p. 273.

49. Nicodim MILAȘ, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, vol. I, partea a II-a, trad. U. Kovincici, N. Popovici, Tipografia Diecezană, Arad, 1931, pp. 91-97.

cii creștine din regatele anglo-saxone. Pe întreg parcursul secolului al VII-lea, activitatea misionară s-a dezvoltat pe insulă și, împreună cu ea, s-a organizat și Biserica creștină înființată în acest areal geografic, în special prin înființarea unor episcopii noi și hirotonirea de ierarhi și clerici pentru comunitățile de creștini nou apărute.

2.2. Viața bisericească în regatul creștin Kent. Organizare. Primele probleme

Mărturii despre activitatea lui Augustin în Kent și despre rezultatele misionare pe care le-a înregistrat acesta în sudul Britaniei sunt oferite de corespondența purtată între călugării romani, papa Grigorie și alți ierarhi ei vremii. Din textul scrisorii pe care Grigorie cel Mare a transmis-o lui Eulogius († 607), patriarhul Alexandriei, în 29 iulie 598, aflăm că întâistătorul Bisericii Romei primise deja informații despre sosirea misionarilor în Britania și despre succesul acestora⁵⁰. El îi amintește cu bucurie ierarhului alexandrin veștile pe care le-a primit de la Augustin, despre misiunea desfășurată pe Insula Britanică, care la acel moment era un succes, numărul credincioșilor convertiți crescând la peste 10.000.

Un aspect important pe care îl identificăm în cuprinsul acestei scrisori îl constituie modul în care papa Grigorie s-a raportat la situația misionară din Britania. Aflăm că abordarea lui Grigorie în privința vechilor obiceiuri păgâne din insulă a fost una înțeleaptă și strategică. Acesta nu doar că nu a fost de acord cu dărâmarea vechilor temple păgâne, ci i-a încurajat pe misionari să săvârșească slujbe creștine pe vechile altare păgâne. Doar idolii din aceste temple au fost distruși. Printr-o asemenea atitudine, Grigorie a urmărit să transfere centrul cultului de la vechile obiceiuri, la altele noi. Vom vedea în rândurile următoare că, în cuprinsul scrisorilor pe care le-a transmis către regele și regina Kentului, papa a încercat să fie cât mai diplomat și mai blând în exprimare, sugerând destinatarilor săi ideea tot mai vehiculată în acea vreme, anume că sfârșitul lumii este iminent, iar pregătirea pentru acest moment este importantă.

50. P. HUNTER BLAIR, *The World of Bede...*, pp. 52-53.

Un număr de aproximativ cincisprezece scrisori trimise de Grigorie, în vara anului 601, conțin informații despre progresul misiunii desfășurate de călugării lui Augustin în Britania. Nu se cunoaște dacă aceste informații i-au fost livrate lui Grigorie în scris, prin intermediul scrisorilor, sau ar fi fost aduse de o parte dintre călugării misionari despre care istoricii amintesc că s-ar fi întors din Britania la Roma. Cert este faptul că papa Grigorie a scris, în 601, mai multor episcopi din Galia, iar în textul transmis acestora el face mențiune de reușita convertirii anglo-saxonilor. Printre episcopii cărora le-a scris se numărau titularii scaunelor episcopale de pe valea Ronului – Marsilia, Vienne și Lyon, precum și mitropolitul de Arles.

De asemenea, s-a adresat episcopilor de Toulon, Chalons-sur-Saône, Angers, Metz, Paris și Rouen. Istorii amintesc și de scrisori transmise către conducătorii laici Theuderich, Theodebert, Brunhilda și Chlotar⁵¹. Se pare că, printre altele, în textul scrisorilor amintite, papa Grigorie cel Mare făcea mențiune atât despre reușita misiunilor romani în sudul Britaniei, cât și despre faptul că fusese înștiințat de aceștia că sunt în inferioritate și că nu pot face față numărului mare de anglo-saxoni convertiți. În consecință, Grigorie a decis să îi sprijine și să trimită un al doilea grup de misionari în Britania. Așadar, scrisorile sale au avut și scopul de a-i recomanda pe misionarii nou-trimiși, el rugându-i pe destinatari să faciliteze călătoria noilor misionari care se îndreptau către Britania. Între acești misionari, Grigorie îi remarcă pe un preot, numit Laurențiu, și pe un abate, numit Mellitus. Până la acest punct, izvoarele nu amintesc detalii despre viața și activitatea acestor doi clerici⁵².

Interesante din punct de vedere istoric sunt și cele șase scrisori pe care Grigorie cel Mare le-a expediat în 601 și care privesc direct activitatea misionarilor în Britania. Destinatarii acestor scrisori au fost Augustin, căruia i-au fost adresate trei, regele Æthelberht de Kent, și Bertha, consoarta acestuia. Ultima scrisoare a fost trimisă de la Roma, în iulie 601, și a fost adresată abatelui Melittus și însoțitorilor săi, care începuseră deja călătoria lor către Britania.

51. P. HUNTER BLAIR, *The World of Bede...*, p. 58.

52. P. HUNTER BLAIR, *The World of Bede...*, pp. 58-59.

În textul uneia dintre cele trei scrisori adresate lui Augustin, găsim reacția lui Grigorie despre știrile pe care le-a primit, aparent de la Augustin însuși, cu privire la succesul misiunii de pe insulă. Aceste știri l-au făcut pe Grigorie să deschidă și să încheie scrisoarea cu un mesaj de bucurie; totodată, Grigorie l-a avertizat pe destinatar asupra faptului că deși se poate bucura de reușita misiunii, nu trebuie să uite că a fost doar mâna lui Dumnezeu și să nu cadă în păcat, prin slavă deșartă și laudă: „eu spun aceste lucruri“, a scris Grigorie, „pentru că este dorința mea de păstra sufletul celui care citește, în smerenie“⁵³. Tonul scrisorii, împreună cu mențiunea greșelii făcute de Moise, care a pribegit 38 de ani înainte de a veni în Țara Făgăduinței, îl indică pe Grigorie sever și autoritar. El se referea cel mai probabil la pericolele pe care Augustin trebuia să le înfrunte, precum și la dificultatea convertirii unor popoare barbare precum anglo-saxonii.

Correspondența purtată de Grigorie cu regele Æthelberht și regina Bertha este de un interes deosebit, atât pentru conținutul scrisorilor, cât și pentru faptul că acestea sunt primele scrisori care au fost adresate de către un papă conducătorilor unui regat anglo-saxon, marcând astfel, în opinia cercetătorilor, începutul tranziției de la o societate anglo-saxonă barbară către o civilizație literată⁵⁴. Se crede că Bertha ar fi putut să citească scrisoarea lui Grigorie și, probabil, să îi scrie răspunsul în limba latină, pentru că, așa cum remarca Grigorie, era o femeie educată. Papa i-a scris Berthei despre bucuria de a fi auzit, prin preotul Laurențiu și călugărul Petru, despre ajutorul pe care l-a dat lui Augustin, comparând contribuția ei la convertirea anglo-saxonilor cu rolul pe care l-a jucat împărăteasa Elena, mama Sfântului Constantin cel Mare. Apoi a dojenit-o pe Bertha pentru că nu a stăruit, în trecut, să

„întoarcă mintea soțului ei spre credința creștină, pe care ea însăși a ținut-o, atât pentru binele său, cât și pentru mântuirea poporului său. Fiind ea însăși puternică în credință și învățată, aceasta nu ar fi fost o sarcină dificilă. Acum, că a venit un moment potrivit, trebuie să se pregătească și să lucreze și să facă ceea ce a neglijat în trecut, adică trebuie să se ostenească pentru încreștinarea lui Æthelberht“⁵⁵.

53. P. HUNTER BLAIR, *The World of Bede...*, p. 60.

54. P. HUNTER BLAIR, *The World of Bede...*, p. 60.

55. P. HUNTER BLAIR, *The World of Bede...*, p. 61.

Grigorie cel Mare i-a cerut Berthei să stăruie în continuare pentru îndreptarea soțului ei, fiind convins că acest fapt poate fi determinant pentru convertirea întregului regat.

Lui Æthelberht, Grigorie i-a scris numindu-l *Rex Anglorum*; de asemenea, i-a spus

„că a fost rânduit conducător pentru ca el să poată împărți celor supuși din binecuvântările revărsate asupra lui. El trebuie să aibă grijă să păstreze harul dat de Dumnezeu și să fie dornic să răspândească credința creștină printre supușii săi, intensificând zelul său pentru convertirea lor. Un rege creștin trebuie să combată închinarea la idoli și să răstoarne templele păgâne și, precum împăratul Constantin, să-i întoarcă pe oameni la închinarea la adevăratul Dumnezeu”⁵⁶.

Nu în ultimul rând, Grigorie i-a transmis lui Æthelberht că trebuie să acorde o atenție deosebită activității lui Augustin, care este bine instruit în viața monahală și care cunoaște Sfânta Scriptură. Grigorie pledează pentru autoritatea lui Augustin, invocând faptul că acesta din urmă îl poate pregăti pe Æthelberht pentru întâmpinarea iminentului sfârșit al lumii:

„Acolo sunt multe semne iminente, înfricoșătoare privind viața de apoi, dezordine, războaie, foamete, epidemii, cutremure, toate vorbind despre sfârșitul acestei lumi. Dacă s-ar fi întâmplat oricare dintre aceste lucruri în țara lui Æthelberht el nu trebuie să fie tulburat în a lui minte. Astfel de semne au fost trimise pentru ca omul să nu poată fi luat de moarte nepregătit. Am vorbit aceste lucruri în câteva cuvinte, fiul meu ilustru, urmând ca atunci când credința creștină va fi crescut în împărăția voastră, discursul nostru cu tine să devină și mai bogat”⁵⁷.

În pofida importanței ei, corespondența despre care am vorbit mai sus amintește doar în parte de principalele momente ale convertirii Regatului anglo-saxon Kent. Numeroase informații istorice în acest sens ne sunt oferite de către Beda Venerabilul și de către *Cronica anglo-saxonă*. Aflăm astfel că misionarul Augustin a predicat Evanghelia mai întâi pe insula Thanet, în sudul Britaniei. Aici l-a cunoscut pe Æthelberht, care i-a permis să propovăduiască în întreg regatul Kent. În acest sens, Beda amintește că Augustin a ajuns pe insula Thanet,

56. P. HUNTER BLAIR, *The World of Bede...*, p. 61.

57. P. HUNTER BLAIR, *The World of Bede...*, pp. 59-61.

cu aproape 40 de oameni. Ei au luat, potrivit dispozițiilor lui Grigorie, traducători din rândul francilor (neam înrudit cu cel al anglo-saxoniilor) și, trimitându-i la Æthelberht, i-au făcut cunoscut că veneau de la Roma. Regele a dispus ca ei să rămână în locul în care au ajuns, fiindu-le oferite toate cele necesare. Auzise de creștinism, de la soția sa creștină Bertha (fata lui Charibert, regele Parisului), care i-a fost încredințată de părinții ei cu condiția de a fi lăsată să își practice credința⁵⁸. Ca și garanție a acestui lucru, ea l-a primit ca îndrumător pe episcopul Liudhard. După câteva zile, regele a venit pe insulă și, stând în aer liber, a cerut ca Augustin și însoțitorii lui să îi fie aduși. Motivul pentru care i-a primit în aer liber a fost acela că se temea de a-i primi în casă, crezând în superstiția că dacă ei ar fi practicat magia, prin intermediul vrăjilor ar fi putut profita de el⁵⁹. Dialogul cu Augustin este relatat de Beda, care notează o reticență inițială a regelui, care a ezitat să își abandoneze credința. Totuși, dând dovadă de o ospitalitate deosebită, le-a permis să se stabilească în orașul Canterbury și nu le-a îngăduit libertatea de a predica⁶⁰.

Din relatarea lui Beda, pare că Æthelberht s-a botezat curând după sosirea lui Augustin. Este exclusă teoria potrivit căreia Æthelberht era deja convertit la creștinism în momentul sosirii lui Augustin și că ar fi primit botezul de la episcopul Liudhard (care o însoțea pe Bertha), în jurul anului 595. Un asemenea adevăr istoric este exclus chiar de că-

58. Se pare că Chilperic I, unchiul Berthei, a fost cel care a aranjat și a susținut nunta dintre aceasta și prințul Æthelberht. Căsătoria a avut loc când amândoi aveau vârsta de 18 ani. Până să ajungă Æthelberht rege, au trăit amândoi sub autoritatea regelui Eormenric, tatăl lui Æthelberht, om care își avea rădăcinile într-unul din neamurile francilor. Astfel se explică orientarea familiei de Kent, către o prințesă francă. M. LAMBERT, *Christians and Pagans – The Conversion of Britain from Alban to Bede...*, p. 166.

59. Motivul pentru care Augustin nu a fost primit într-un spațiu acoperit pentru a predica lui Æthelberht a fost din cauza fricii acestuia din urmă de a nu fi victima unui ritual magic. Această frică pare cel puțin neîntemeiată, de vreme ce soția lui, Bertha era ea însăși creștină, având cu ea un episcop creștin. Concluzia care se desprinde din acest lucru, este aceea că relatarea amintită a lui Beda nu poate fi veridică. I. WOOD, „The Mission of Augustine of Canterbury to the English“..., p. 3.

60. BEDE, *The Ecclesiastical History of the English People...*, I, 25, pp. 44-46. A se vedea Anexa 1.

tre Grigorie cel Mare, care, în corespondența sa, amintește anume că Æthelberht nu era creștin la sosirea lui Augustin⁶¹.

În mod surprinzător, Beda nu relatează în *Istoria bisericească* despre momentul botezului regelui Æthelberht, nu localizează acest eveniment (deși, în mod cert, trebuie să fi avut loc la Canterbury) și nici nu menționează o anume dată pentru acest eveniment. Puținele aspecte pe care Beda le surprinde cu privire la botezul lui Æthelberht sunt în contrast cu relatarea detaliată referitoare la botezul regelui Edwin, care a avut loc în ziua de Paști, în anul 617, la York. Potrivit istoricului N.J. Higham, este posibil ca informațiile provenite din Canterbury să nu fi fost la fel de exacte în determinarea locului și a datei botezului lui Æthelberht precum cele referitoare la botezul regelui Edwin⁶². Aflăm însă, din alte surse, că botezul regelui Æthelberht ar fi avut loc într-o miercuri, în ziua de 5 iunie 597, în locul numit Christchurch. Majoritatea istoricilor fac mențiune de biserica „Sf. Martin“ din Canterbury ca loc al botezului. Se pare că în această biserică se păstrează inclusiv cristelnița în care a avut loc botezul⁶³.

La fel de problematic din punct de vedere istoric este și momentul intrării lui Augustin în Canterbury, pe care îl găsim relatat în *Istoria bisericească* a lui Beda. Potrivit acestuia, la intrarea în oraș, Augustin și cei care îl însoțeau au cântat: „Deprecamur te, Domine, in omni misericordia tua, ut auferatur furor tuus et ira tua a civitate ista et domo sancta tua, quoniam peccavimus. Alleluia (Te rugăm, Doamne, în toată mila Ta, să nu pedepsești acest oraș și această casă, pentru că au păcătuit. Aleluia.)“⁶⁴. Contradicția este dată de faptul că acest antifon face parte dintr-o rugăciune rostită în cadrul Rogației⁶⁵, introdusă la Roma abia

61. N.J. HIGHAM, *The convert kings: power and religious affiliation in early Anglo-Saxon England*, Manchester University Press, Manchester and New York, 1997, p. 57.

62. N. J. HIGHAM, *The convert kings: power and religious affiliation in early Anglo-Saxon England...*, p. 56.

63. Alan SMITH, „St Augustine of Canterbury in History and Tradition“, *Folklore*, Taylor & Francis, Ltd., vol. 89, n° 1 (1978), p. 25.

64. BEDE, *The Ecclesiastical History of the English People...*, I, 26, p. 46.

65. Este vorba despre o practică săvârșită în cele trei zile premergătoare Înălțării Domnului, în tradiția apuseană.

în timpul pontificatului lui Leon al III-lea (795-816)⁶⁶. O clarificare în acest sens este oferită de istoricul Ian Wood, care consideră a fi destul de probabil faptul că, trecând prin Galia, Augustin a auzit acest antifon deosebit de frumos și, la sugestia lui Grigorie de a împrumuta obiceiuri bune din tradiția Galică⁶⁷, l-a asimilat și l-a folosit în misiunea sa.

După sosirea lui Augustin și după discuția acestuia cu Æthelberht, Beda amintește⁶⁸ că regele Kentului a oferit misionarilor romani o casă în orașul Canterbury, imobil pe care arheologii l-au identificat ca fiind un fost loc de închinare păgână, cu numele de Stablegate⁶⁹. La același Beda Venerabilul găsim informația că, după așezarea în Canterbury, prin intermediul lui Æthelberht, Augustin s-a întâlnit cu episcopii celto-romani, care propovăduiau în Northumbria. Beda evidențiază scepticismul și ostilitatea cu care britanicii celți au primit tradiția creștină adusă de romani⁷⁰. Locul în care s-ar fi întâlnit Augustin cu episcopii celți a fost denumit de Beda „stejarul lui Augustin” și se afla la granița dintre teritoriile cetăților Hwicce și Wessex⁷¹. O parte dintre istorici au localizat acest stejar în zona Malmesbury, iar o altă parte a cercetătorilor l-au plasat lângă localitatea Cricklade⁷².

Augustin a încercat să-i convingă pe conlocutorii săi să i se alăture în misiunea de convertire a anglo-saxonilor păgâni, însă celții au refuzat și au insistat să critice obiceiurilor diferite pe care le practica Biserica de la Roma. Tradiția amintește că, după o discuție în contradictoriu cu Augustin, episcopii celți ar fi cerut unui părinte cu viață înduhovnicită (în izvoare, numele acestui călugăr nu este cunoscut) să le spună dacă Augustin este sau nu om al lui Dumnezeu. Respectivul părinte le-ar fi răspuns că, pentru a-i testa smerenia, să stabilească o

66. J.M. WALLACE-HADRILL, *Bede's Ecclesiastical History of the English People: A Historical Commentary*, The Clarendon Press / Oxford University Press, New York, 1988, p. 36.

67. BEDE, *The Ecclesiastical History of the English People...*, I, 27, pp. 48-49.

68. BEDE, *The Ecclesiastical History of the English People...*, I, 25, pp. 44-46.

69. T. F. DYER-THISELTON, *Church - lore gleanings*, A. D. Innes, 1892, p. 181.

70. BEDE, *The Ecclesiastical History of the English People...*, II, 2, pp. 84-85.

71. Martin GRIMMER, „Bede and the Augustine's Oak conferences: Implications for Anglo-British ecclesiastical interaction in early Anglo-Saxon England”, in: *Journal of the Australian Early Medieval Association*, nr. 2, 2006, p. 103

72. A. SMITH, „St. Augustine of Canterbury in History and Tradition”, p. 25.

întâlnire cu el și să ajungă la locul întâlnirii după sosirea lui. În caz că Augustin se va ridica la venirea lor, atunci ei vor trebui să-l urmeze. În caz contrar, Augustin nu e om al lui Dumnezeu⁷³.

În contextul celor prezentate în capitolele anterioare, dubla-întâlnire dintre Augustin și misionarii celți constituie o mărturie foarte importantă, care indică faptul că, la începutul veacului al VII-lea, încreștinarea anglo-saxonilor s-a desfășurat pe două fronturi diferite: unul în sud, protagoniști fiind misionarii romani, altul în nord, acolo unde misionarii celți începuseră încă din a doua jumătate a veacului

73. La respectiva întâlnire, Augustin nu s-a ridicat la venirea misionarilor celți, motiv pentru care s-a iscat un dialog în contradictoriu pe seama mai multor aspecte. Augustin a prezis moartea interlocutorilor săi, în caz că aceștia nu vor urma calea cea dreaptă a Romei, în privința răspândirii Cuvântului lui Dumnezeu. Cele prorocite de Augustin s-au adeverit. BEDE, *The Ecclesiastical History of the English People...*, II, 2, pp. 85-86.

Istoria celor două întâlniri dintre Augustin și episcopii celți a fost reluată și de alți istorici. Găsim, astfel, mențiuni că, în încercarea de a rezolva problema autorității, cele două tabere și-au „testat eficacitatea rugăciunilor” pe un om orb, pe care și-au propus să îl vindecie. Episcopii britanici au eșuat, în timp ce Augustin a reușit prin rugăciunile sale să îl vindece pe acel orb. Se pare că această tradiție nu este lipsită de veridicitate, existând lângă Leicester un loc pe care oamenii îl cunoșteau drept „fântâna lui Augustin”. Clerul britanic a refuzat să cedeze înainte de a se consulta cu proprii lor oameni și, în consecință, a cerut o a doua întâlnire la o dată ulterioară. La cea de-a doua întâlnire au participat șapte episcopi britanici și un număr însemnat de oameni învățați de la cea mai renumită mănăstire a lor, numită Bancornaburg, astăzi Bangor-is-Coed, situată în Flintshire. Clerul britanic fusese sfătuit de un pustnic să-l urmeze pe Augustin dacă ar fi arătat smerenie, așteptându-i în picioare în timp ce se apropiau. Augustin nu s-a ridicat de pe scaun și clerul britanic l-a acuzat de mândrie. În răspunsul la acuzațiile care i se aduceau, Augustin a spus că, deși existau multe practici prin care Biserica britanică se afla în contradicție cu Biserica Universală, el și însoțitorii săi erau dispuși să tolereze respectivele inovații, dacă britanii ar respecta trei lucruri – celebrarea Paștelui la timpul potrivit, respectarea ritului roman de botez și participarea la misiunea de încreștinare a păgânilor anglo-saxoni. Britanicii au refuzat, iar Augustin le-a prezis că dacă nu vor accepta pacea cu frații lor creștini, vor pieri în război. Această profeție a fost împlinită mai târziu de către Æthelfrith, regele northumbrienilor, care, în timpul luptei de la Chester, văzând mai mulți preoți și călugări adunați și aflând că aceștia se roagă pentru înfrângerea lui, a ordonat ca aceștia să fie atacați mai întâi. În măcelul care a urmat, ar fi fost uciși 1200 dintre cei care veniseră să se roage, iar 50 au scăpat. Cf. P. HUNTER BLAIR, *The World of Bede...*, pp. 80-81.

VI să propovăduiască Evanghelia. Mențiunea pe care istoricii o fac despre existența unor episcopi celți care desfășurau activitate misionară în Northumbria ne încredințează asupra faptului că în teritoriile învecinate regatelor anglo-saxone exista deja o organizare bisericească.

Totuși, aspectul de noutate pe care îl remarc și care mi se pare important în evoluția evenimentelor de la începutul secolului al VII-lea nu este neapărat organizarea bisericească, ci existența în spațiul britanic a celor două tradiții: cea celto-romană, activă în spațiile irlandez, scoțian și galez, respectiv cea romană, care a intermediat într-o oarecare măsură refacerea relației dintre creștinismul de pe insulă și Biserica universală. Sunt mai multe aspecte determinante cu privire la istoria creștinismului în Britania în această perioadă; cel mai semnificativ pare că este ostilitatea pe care reprezentanții tradiției creștine celte au arătat-o față de autoritatea și determinarea Romei. Cel mai probabil, în spațiul britanic nu a fost uitat faptul că, în veacurile V-VI, în contextul invaziei anglo-saxone, sprijinul militar și politic roman a lăsat de dorit. Odiñoară apropiată Romei și deschisă relației cu întreaga Biserică creștină, Biserica Britanică a fost forțată de împrejurări să depășească o perioadă mai puțin favorabilă; în pofida intervențiilor răzlețe ale unor ierarhi din Galia, creștinismul britanic a trebuit să se acomodeze, fără nicio susținere din afară, noii structuri politico-sociale care s-a dovedit a fi destul de ostilă.

Venirea și stabilirea anglo-saxonilor a fost hotărâtoare, atât în ceea ce privește separarea Bisericii Britanice de restul creștinismului, cât și în ceea ce privește consolidarea unei tradiții creștine britanice, cu particularitățile specifice determinate de o asemenea separare.

Reîntâlnirea Bisericii Britanice, reprezentată de misionarii și episcopii celți, cu tradiția de sorginte romană a evidențiat nu doar diferența dintre cele două culturi creștine, ci și indiferența, aversiunea și antipatia clerului britanic față de autoritatea Bisericii de la Roma. Deși pe parcurs această aversiune, alimentată și de dorința de autonomie bisericească, a scăzut în intensitate, totuși, în prima jumătate a mileniului al doilea, devine un subiect din ce în ce mai evident. Consider că separarea dintre Biserica Romei și cea Anglicană, în timpul reformei protestante din secolul al XVI-lea, a constituit materializarea unui ideal ale cărui rădăcini coboară, într-un mod sau altul, până în veacul al VII-lea.

Revenind la întâlnirea lui Augustin cu misionarii celto-romani, păstrăm o notă de scepticism în ceea ce privește informațiile oferite de izvoare, mai ales că în literatura de specialitate sunt vehiculate detalii potrivit cărora Augustin s-a întâlnit cu clerul britanic și a discutat exclusiv probleme pe care le-au întâmpinat fiecare dintre părți⁷⁴. În acest sens, istoricul Peter Hunter Blair este de părere că se pierde din importanța episodului întâlnirii lui Augustin cu episcopii celți în ansamblu, dacă ne interesează doar istoricitatea conținutului acestei relatări și nu ne întrebăm de ce Beda a prezentat soarta călugărilor din Bangor, pe care a identificat-o drept răzbunare a lui Dumnezeu pentru neprimirea cerințelor făcute de Augustin. Dacă ne conformăm relatării lui Beda, adversarii lui Augustin apar ca dușmani ai *pax catolica* și *universalis ecclesia*; nu este o noutate faptul că Beda a văzut în britanici niște eretici, pe care i-a criticat ori de câte ori a avut prilejul. Prin urmare, este destul de posibil ca, în lucrarea sa, Beda Venerabilul să se fi folosit în prezentarea adevărului istoric și de unele exagerări ori figuri de stil, prin care să își fi evidențiat poziția sa critică față de britani. Prin urmare, este posibil ca, pe alocuri, relatarea sa să nu fie tocmai conformă realității istorice⁷⁵.

Conform *Cronicii anglo-saxone*, în anul 601, Grigorie cel Mare i-a trimis lui Augustin *pallium*-ul și, împreună cu acesta, pe mai mulți misionari creștini care să-l ajute. Între acești misionari s-a numărat și episcopul Paulinus, care a avut o contribuție importantă în convertirea regelui Edwin al Northumbriei⁷⁶. Sprijinit de Roma în misiunea sa printre anglo-saxoni, Augustin și-a extins aria de propovăduire a Evangheliei lui Hristos în întreg sudul Britaniei. Istoricii amintesc că acesta ar fi revenit în Galia, unde s-a consultat cu Ætherius, arhiepiscop de Arles, în privința asumării demnității de conducător spiritual al noilor creștini anglo-saxoni⁷⁷.

Totodată, se pare că Augustin fusese hirotonit episcop înainte de anul 604, din moment ce istoricii amintesc că, în acest an, Augustin

74. T. FULLER, *The Church history of Britain...*, p. 158.

75. P. HUNTER BLAIR, *The World of Bede...*, p. 82.

76. ***, *The Anglo-Saxon Chronicle*, (trad. J.A. Giles), London, G. Bell & Sons Ltd., 1914, p. 13.

77. H. SOAMES, *The Anglo – Saxon church; Its History, Revenues and General Character*, p. 50.

i-ar fi consacrat ca episcopi pe doi dintre ucenicii săi, pe Mellitus și pe Justus. Aceștia au fost trimiși să facă misiune în Regatele Angliei de Est și Essex. Reușita propovăduirii lor s-a concretizat, în cele din urmă, prin numirea lui Mellitus în scaunul episcopal de la Londra, iar a lui Justus, în scaunul episcopal din Rochester⁷⁸. Prin urmare, cu puțin timp înainte de moartea lui Grigorie cel Mare († 604), în sudul Britaniei au fost înființate nu mai puțin de trei scaune episcopale importante: la Canterbury, unde păstorea arhiepiscopul Augustin, la Londra, unde a fost numit Mellitus, și la Rochester, unde păstorea Justus.

2.3. Scrisoarea lui Grigorie cel Mare. Problemele noii Biserici anglo-saxone

Treptat, prin misiunea desfășurată de ucenicii lui Augustin, două dintre cele șapte regate anglo-saxone, Kentul și Essexul, au fost încreștinate. Cele trei scaune episcopale înființate la Canterbury, Londra și Rochester sunt indicii clare despre dinamismul pe care noua Biserică anglo-saxonă l-a cunoscut în debutul veacului al VII-lea. În mod firesc, organizarea creștinismului anglo-saxon a întâmpinat și unele probleme, care au fost de ordin cultic. Despre asemenea probleme aflăm din cuprinsul corespondenței purtată între papa Grigorie cel Mare și Augustin.

Aminteam mai sus că Augustin, după ce și-a văzut îndeplinit obiectivul misionar, acela de a-l boteza pe regele Kentului, a mers în Galia, unde a cerut sfatul lui Ætherius, arhiepiscop de Arles, și altor câțiva episcopi. La întoarcerea sa în Kent, el a trimis la Roma pe preotul Laurențiu și pe călugărul Petru, pentru a-l înștiința pe papa Grigorie cu privire la situația misiunii din Britania. E posibil ca decizia trimiterii celor doi ucenici la Roma să fi fost motivată și de faptul că, la revenirea în Britania, Augustin a găsit pregătite pentru a fi botezate foarte multe persoane. Tradiția amintește că, pe 25 decembrie 597, Augustin a botezat peste zece mii de persoane⁷⁹. Cu prilejul catehiză-

78. ***, *The Anglo-Saxon Chronicle...*, p. 13.

79. Putnam F. JONES, "The Gregorian Mission and English Education", *Speculum*, University of Chicago Press, vol. 3, n° 3, p. 343.

rii acestora, au apărut diverse probleme și situații care se cereau a fi clarificate. De aceea, cu prilejul întoarcerii la Roma a celor doi ucenici ai săi, Augustin a adresat mai multe întrebări papei, prin care a cerut sfaturi în legătură cu anumite aspecte ale vieții bisericești⁸⁰. Detalii despre întrebările adresate de Augustin și despre răspunsul transmis de papa Grigorie cel Mare găsim la Beda Venerabilul, în cartea I din *Istoria bisericească*⁸¹.

Aflăm de la acesta că,

„între timp, Augustin, omul lui Dumnezeu, s-a întors la Arles și, în conformitate cu ordinele primite de la Sfântul Părinte Grigorie, a fost hirotonit arhiepiscop al anglo-saxonilor de către Arhiepiscopul aceluia oraș, Ætherius. După întoarcerea în Britania, el i-a trimis pe preotul Laurențiu și pe călugărul Petru la Roma să îl înștiințeze pe papa Grigorie că națiunea englezilor a primit credința în Hristos și că el însuși a fost făcut episcop. În același timp, a dorit să afle răspunsuri la unele probleme pe care le-a întâmpinat. El a primit în scurt timp răspunsuri potrivite la întrebările pe care le-am considerat de asemenea potrivite pentru a le insera în această istorie”⁸².

Precizarea lui Beda Venerabilul cu privire la hirotonia lui Augustin se numără printre puținele mărturii în acest sens, ea „concurând” cu alte ipoteze promovate în literatura de specialitate, printre care și aceea amintită în capitolele anterioare, anume că Augustin ar fi fost hirotonit episcop înainte de sosirea lui în Britania.

Textul scrisorii-răspuns trimis de papa în Britania, către Augustin, cuprindea, potrivit lui Beda, clarificări cu privire la următoarele întrebări adresate de arhiepiscopul de Canterbury⁸³:

1. *„În ce-i privește pe episcopi, cum trebuie să se comporte aceștia față de clerul lor? În câte părți trebuie împărțite lucrurile dăruite de credincioși altarului? Cum trebuie episcopul să acționeze în biserică?”*

80. H. SOAMES, *The Anglo – Saxon church; Its History, Revenues and General Character*, p. 53.

81. BEDE, *The Ecclesiastical History of the English People...*, I, 27, pp. 48-62.

82. BEDE, *The Ecclesiastical History of the English People...*, I, 27, p. 48.

83. Întrebările și răspunsurile pe care le redăm în rândurile de față au fost preluate și traduse din textul, în limba engleză, a *Istoriei bisericești* a lui Beda Venerabilul, cartea I.

La această primă problemă, Grigorie a reafirmat importanța scaunului apostolic, stabilind ca toate darurile care se strâng să fie împărțite în patru porții: una pentru episcop și familia sa, alta pentru cler, o parte pentru cei săraci, iar a patra parte pentru repararea bisericilor. De altfel, Grigorie amintește de practica Bisericii primare de a pune toate bunurile credincioșilor la comun⁸⁴.

2. *„Dacă credința este una și aceeași, de ce există obiceiuri diverse în biserici diferite? De ce se observă un obicei al maselor în Biserica Sfântă Romană și altul în Biserica Galicană?”*

La această întrebare Grigorie cel Mare l-a sfătuit pe Augustin să nu disprețuiască obiceiurile din Biserica Galicană, ci să aleagă de la fiecare Biserică acele lucruri care sunt pioase, religioase și corecte, iar mai apoi mințile englezilor se vor obișnui cu noile orânduiri⁸⁵.

3. *„Vă rog să îmi spuneți ce pedeapsă trebuie aplicată cuiva care a furat din biserică?”*

Grigorie cel Mare a răspuns lui Augustin, îndemnându-l să procedeze cu tact pastoral în judecarea celui care a comis furtul și să lucreze cu milă, asemenea părinților care își dojenesc copiii, arătând că pedeapsa este spre îndreptare și pentru a nu ajunge în iad.⁸⁶

4. *„Se pot căsători doi frați cu două surori, care sunt dintr-o familie îndepărtată de ei?”*

Grigorie a răspuns afirmativ, spunându-i că nu se găsește nimic în Sfânta Scriptură care să interzică acest lucru⁸⁷.

5. *„Care este gradul de rudenie admis pentru credincioșii care se căsătoresc cu rudele lor? Este legitim ca bărbații să se căsătorească cu mama lor vitregă sau cu rudele ei?”*

La această întrebare Grigorie l-a sfătuit pe Augustin să nu accepte căsătoria între rude, cu atât mai mult, căsătoria cuiva cu mama sau sora vitregă, deși acest lucru era des întâlnit la păgânii anglo-saxoni⁸⁸.

84. Cf. BEDE, *The Ecclesiastical History of the English People...*, I, 27, pp. 48-49.

85. Cf. BEDE, *The Ecclesiastical History of the English People...*, I, 27, pp. 49-50.

86. Cf. BEDE, *The Ecclesiastical History of the English People...*, I, 27, pp. 50-51.

87. Cf. BEDE, *The Ecclesiastical History of the English People...*, I, 27, p. 51.

88. Cf. BEDE, *The Ecclesiastical History of the English People...*, I, 27, pp. 51-52.

6. *„Este posibil ca episcopul să fie hirotonit fără ca ceilalți episcopi să fie prezenți, în cazul în care există o distanță atât de mare între ei, încât nu se pot întâlni cu ușurință?”*

Întrebarea lui Augustin era justificată, având în vedere faptul că el era primul episcop recunoscut de Roma în insula Britanică. Grigorie i-a răspuns lui Augustin promițându-i că va mai rândui episcopi în vecinătatea eparhiei lui, astfel încât atunci când un nou episcop va fi hirotonit să nu existe nicio dificultate⁸⁹.

7. *„Cum trebuie să dialogăm cu episcopii franci și britani?”*

La această întrebare, Grigorie a răspuns amintindu-i lui Augustin că acesta nu avea nicio autoritate față de episcopii franci, încercând ca să rezolve frățește neînțelegerile. În privința episcopilor britani, Grigorie îl ruga pe Augustin să îi ia sub autoritatea sa⁹⁰.

8. *„Poate o femeie care are copil să fie botezată? La cât timp după ce a născut poate ea să intre în biserică? După câte zile poate fi botezat copilul născut, pentru a nu fi în pericol de moarte? La cât timp după ce s-a împreunat cu soțul ei se poate boteza? Este legal ca o femeie să intre în biserică în perioada menstruației? Poate ea să primească Sfânta Euharistie? Poate un bărbat, aflat în anumite circumstanțe, să vină în biserică fără să se spele cu apă? Poate el să se apropie pentru a primi Sfânta Euharistie? Toate aceste lucruri este necesar a fi cunoscute de națiunea barbară a englezilor.”*

Șirul de întrebări de mai sus era adresat de Augustin lui Grigorie în contextul desfășurării misiunii acestuia într-un teritoriu care, deși cunoscuse cu câteva secole în urmă creștinismul, era stăpânit la acea vreme de un popor migrator păgân, străin de practicile creștine. Astfel, Grigorie i-a răspuns punctual, afirmând că o femeie cu copil putea fi botezată. De asemenea, o femeie care a născut, putea intra în biserică după ce a născut și, dacă ar fi fost în pericol de moarte după naștere, ea ar fi putut fi botezată. Împreunarea femeii cu bărbatul, potrivit răspunsului lui Grigorie ar fi trebuit să aibă loc atunci când femeia întârca pruncul. Perioada lunară de necurăție a femeii nu era privită de Grigorie ca impediment al participării acesteia la slujbe și al primirii Sfintei

89. Cf. BEDE, *The Ecclesiastical History of the English People...*, I, 27, pp. 52-53.

90. Cf. BEDE, *The Ecclesiastical History of the English People...*, I, 27, pp. 53-54.

Euharistii, el dând exemplul pe femeia cu scurgere de sânge, care s-a atins de haina Mântuitorului. Pentru bărbatul care s-a împreunat cu soția, Grigorie prevedea, mai întâi, o spălare a trupului și, mai apoi, o perioadă de abținere de la Sfânta Euharistie (nemenționată în această scrisoare)⁹¹.

9. „După o tulburare așa cum se întâmplă într-un vis, o persoană poate primi Trupul Domnului nostru? Dacă este preot, poate el să săvârșească Sfintele Taine?”

La această ultimă întrebare, Grigorie cel Mare i-a răspuns lui Augustin, spunându-i că era necesară tratarea acesteia cu discernământ duhovnicesc, având în vedere că aceste ispite ar fi putut apărea pe de o parte, ca urmare a unei infirmități, iar pe de altă parte, ca urmare a excesului de mâncare și de băutură. Preotul care s-ar fi ispitit în vis, deși era sfătuit să se abțină de la săvârșirea Sfintei Jertfe, putea să officieze Sfânta Liturghie, dacă nu exista alt preot în acel loc, pentru că, altfel, ar fi privat pe ceilalți oameni de Sfintele Taine.⁹²

Am prezentat în rândurile de mai sus cele nouă seturi de întrebări pe care Augustin le-a adresat, la începutul arhieriei sale, papei Grigorie cel Mare, respectiv răspunsurile pe care acesta din urmă le-a transmis arhiepiscopului de Canterbury. Atât întrebările, cât și răspunsurile primite sunt importante pentru conturarea unei imagini de ansamblu asupra problemelor cu care s-a confruntat, în organizarea sa, Biserica anglo-saxonă, la începutul veacului al VII-lea, respectiv asupra modului în care Biserica de la Roma s-a raportat la aceste probleme. Reținem, pe lângă subiectele privind cultul și viața creștină, aspectele referitoare la autoritatea arhiepiscopului de Canterbury, cel care avea să rămână, peste veacuri, întâistătătorul Bisericii engleze, precum și o serie de aspecte de politică bisericească la fel de importante: rolul pallium-ului, țesătura prin intermediul căreia episcopii din Apus dobândeau, în Biserică, o autoritate aparte; procedura de urmat în cazul alegerii și hirotoniei unui episcop; repere privind judecata unui episcop etc.

Necesitatea clarificării unor asemenea teme de viață și organizare bisericească nu poate decât să indice faptul că misiunea călugări-

91. Cf. BEDE, *The Ecclesiastical History of the English People...*, I, 27, pp. 54-60.

92. Cf. BEDE, *The Ecclesiastical History of the English People...*, I, 27, pp. 60-62.

lor romani în sudul Britaniei a fost una dinamică, cu rezultate fructuoase. Doar o comunitate de credincioși determinați și hotărâți, cu o viață creștină activă, dornici să descopere frumusețea trăirii după Evanghelie putea să fie motivul pentru care Augustin a apelat la ajutorul papei Grigorie. Pe de altă parte, ținând seama de faptul că clarificările papei de la Roma au venit împreună cu îndemnul de a hirotoni doisprezece episcopi sufragani și un arhiepiscop pentru scaunul de York⁹³, putem spune că, într-o oarecare măsură, corespondența dintre Augustin și Grigorie cel Mare se remarcă și prin aceea că indică comuniunea dintre proaspăta Biserică anglo-saxonă, care începuse să se înfiripeze în Britania, și Biserica Romei. Unii istorici au mers mai departe și au consimțit că motivul pentru care Augustin a cerut papei Grigorie atât de multe lămuriri, mai ales de ordin practic, l-a constituit grija celui dintâi de a fi pe deplin sub ascultarea Romei și de a nu greși în vreun fel față de autoritatea eclezială care l-a trimis în Britania⁹⁴. O altă parte dintre cercetători au redus acest episod exclusiv la coordonata misionară a activității lui Grigorie cel Mare. Ei sunt de părere că Grigorie, văzând succesul misiunii desfășurate în Britania, s-a bucurat și a decis să încurajeze și mai mult pe cei aflați acolo, trimițându-le cărți, moaște și decorațiuni pentru înfrumusețarea bisericilor care urmau să fie construite⁹⁵. Clarificările transmise lui Augustin nu sunt decât o parte a sprijinului lui Grigorie pentru misiunii din Britania.

3. Urmașii lui Augustin. Arhiepiscopia de Canterbury până în anul 668

Pe seama mărturiilor oferite de izvoare se poate conchide că misiunea lui Augustin în Regatul anglo-saxon Kent a fost o reușită. Dacă la momentul sosirii misionarilor romani în Britania, aceștia au găsit o cultură păgână înfloritoare, concretizată în festivaluri și sărbători în-

93. H. SOAMES, *The Anglo – Saxon church; Its History, Revenues and General Character*, pp. 54-55.

94. P. F. JONES, "The Gregorian Mission and English Education", p. 341.

95. John R. H. MOORMAN, *A History of the Church in England*, Adam and Charles Black, London, 1954, p. 14.

chinat zeităților păgâne, aproximativ un an mai târziu, în iarna anului 598, mai precis în prima zi de Crăciun, au fost botezați peste 10.000 de oameni⁹⁶. Se pare că zelul misionar al lui Augustin a fost deosebit. De un real ajutor în misiunea desfășurată în Britania i-au fost și sfaturile date de papa Grigorie cel Mare. Acesta l-a îndemnat pe viitorul arhiepiscop de Canterbury să îi lase pe oameni să își păstreze vechile obiceiuri, dar să lucreze pentru încreștinarea lor. De pildă, festivalul închinat de saxoni zeiței Eostra⁹⁷, desfășurat în timpul primăverii, a fost treptat încreștinat, fiind asimilat sărbătorii Învierii Domnului, el devenind ceea ce astăzi este cunoscut drept „Easter” – Paști⁹⁸. Totodată, Grigorie s-a impus și prin talentul său diplomatic, evident în special din atitudinea pe care a avut-o față de Æthelberht. Faptul că l-a comparat pe regele Kentului cu împăratul Constantin a fost o strategie politică de succes, care a ajutat la încreștinarea tuturor celor aflați sub stăpânirea liderului anglo-saxon.

Beda Venerabilul surprinde această diplomație a lui Grigorie în textul unei scrisori pe care papa a transmis-o regelui Kentului, în care îl sfătuiește să păstreze noua credință pe care a primit-o de la Dumnezeu, asemănându-l cu împăratul Constantin cel Mare⁹⁹.

96. H. MAYR – HARTING, *The Coming of Christianity to Anglo-Saxon England...*, p. 62. O asemenea cifră, care aparent pare exagerată, este amintită și în textul scrisorii papei Grigorie, transmisă, în iulie 598, către Evloghie, patriarhul Alexandriei. În respectiva scrisoare este menționat faptul că mai mult de 10.000 de anglo-saxoni fuseseră botezați de Augustin și de călugării care îl însoțeau. Cf. M. DUNN, *The Christianization of the Anglo-Saxons...*, p. 55.

97. Eostra este echivalentul anglo-saxon al zeiței grecești Hestia, al celei latine Vesta și al celei sanscrite Vastu. Cunoscută și în rândul triburilor germanice, dar sub numele de Ostara, această zeităte era protectoarea inimii sau, mai precis, desemna „focul inimii”. În rândul acestor populații era asociată cu luna Aprilie, spre deosebire de zeitătea Vesta de la latini, care era celebrată în vară, fiind în strânsă legătură cu solstițiul. Tot această zeităte era asociată și cu vântul de sud, numit Auster, prezent în lunile primăverii în partea de nord-vest a continentului european. Este menționată cu precădere în cartea *De ratione tempore* a lui Beda Venerabilul. De altfel, alături de zeița Hreda, este singura amintită în lucrarea sus-menționată. Cf. A. DIRR & L. KNAPPERT, “Le christianisme et le paganisme dans l’Histoire Ecclésiastique de Bède le Vénéral”, *Revue de l’histoire des religions*, vol. 34, 1896, p. 311.

98. B. HERFORD, *The story of religion in England...*, p. 54.

99. BEDE, *The Ecclesiastical History of the English People...*, I, 32, p.70.

În momentul morții lui Grigorie cel Mare, în anul 604, misiunea inițiată de el și desfășurată de Augustin, în Britania, se afla la apogeu. În Kent, multe mii de oameni acceptaseră credința creștină și, în scurt timp, Biserica a putut să își manifeste libertatea, fără alte pericole. O altă activitate misionară s-a desfășurat în sud-vestul insulei, în regiunea Dorsetshire. La Cern, Augustin a distrus statuia zeului Heale sau Æsculapus, căruia saxonii se închinau. În timpul acestei călătorii se pare că grupul de misionari, în frunte cu Augustin, a însetat. Acesta, lovind cu toiagul în pământ, a făcut prin lucrarea lui Dumnezeu să izvorască apă. Acel loc a fost numit Cernel (cerno în latină înseamnă a vedea, iar el în ebraică, înseamnă Dumnezeu)¹⁰⁰.

În același an, în 604, în ziua de 26 mai, a trecut la Domnul și Augustin, afectat de moartea celui care i-a purtat de grijă întocmai unui părinte, papa Grigorie cel Mare¹⁰¹. Înainte de moartea sa, Augustin îi rânduse pe Mellitus în scaunul episcopal de la Londra, iar pe Justus, în scaunul episcopal din Rochester. Tot în această perioadă, biserica în care se ruga odinioară Bertha, înainte de venirea lui Augustin, închinată „Sfântului Martin“, a fost restaurată¹⁰². Pe lângă aceasta, în Canterbury și în împrejurimi au fost ridicate și alte lăcașuri de cult pentru comunitățile de creștini recent convertiți. În mod special, în Canterbury, prin grija lui Æthelberht, fusese construită o catedrală

100. Robin MELROSE, *Magic in Britain: A History of Medieval and Earlier Practices*, McFarland & Company, Inc. Publishers, North Carolina, 2018, p. 140.

101. Augustin ar fi fost înmormântat în partea de nord a pridvorului noii biserici din Canterbury, închinată Sfinților Apostoli Petru și Pavel. Beda este cel care oferă informații despre epitaful de pe mormântul lui Augustin: „Aici odihnește Augustin, primul arhiepiscop de Canterbury, care fiind în timpurile trecute trimis aici de binecuvântatul Grigorie, Episcop de Roma, ajutat de Dumnezeu prin săvârșirea de minuni, l-a adus pe regele Æthelberht și regatul lui, de la închinarea la idoli la credința în Hristos. Zilele lucrării lui sfârșindu-se în pace, a murit în a șaptea calendă a lunii Iunie, același rege conducând regatul“. De pe acest epitaif lipsește anul în care Augustin a murit. Unii consideră că aceasta este greșeala lui Beda, iar alții consideră că ștergerea anului morții sale a fost intenționată, pentru a-i atribui acestuia o vină în masacrul de Bangor. Alte voci susțin că este doar simplă greșeală a celui care a făcut piatra de mormânt. BEDE, *The Ecclesiastical History of the English People...*, II, 4, p. 89.

102. J. R. H. MOORMAN, *A History of the Church in England*, p. 15.

pentru arhiepiscopul Augustin, simbol al prezenței creștinismului în acest regat. Chiar dacă dovezile arheologice nu ajută foarte mult în acest sens, istoricii sunt de acord cu faptul că înființarea unui scaun episcopal la Canterbury ar fi ajutat la renașterea așezărilor urbane, mai ales că, „în această perioadă, este atestată înființarea unui atelier monetar, mărturie evidentă a prezenței unei populații numeroase în zonă”¹⁰³.

Augustin a păstorit până la 26 martie 604. Lui i-a urmat Laurențiu, unul dintre ucenici, care a păstorit între 604 – 2 februarie 619. După Laurențiu, a urmat Mellitus, un alt ucenic al lui Augustin, care, venit din scaunul episcopal al Londrei, a condus Biserica anglo-saxonă între 619 – 24 aprilie 624. Lui Mellitus i-a urmat Justus, episcop de Rochester, care a păstorit în Canterbury în perioada 624 – 10 noiembrie 627. Între 627 și 30 septembrie 653, arhiepiscop de Canterbury a fost Honorius¹⁰⁴, iar între 655 și 14 iulie 664, în acest scaun arhiepiscopal a fost numit Deusdedit, primul arhiepiscop de Canterbury care a fost de origine anglo-saxonă.

Detalii despre alegerea și hirotonia lui Deusdedit găsim la Beda Venerabilul:

„Între timp, Felix, episcop al Angliei de Est, murind, după ce a păstorit șaptesprezece ani, Honorius l-a hirotonit pe Thomas, diaconul său, din provincia Girvii, în locul lui; și, plecând din această viață, după doar cinci ani de episcopat, Bertgils, supranumit Boniface, din provincia Kent a fost numit în locul lui. Honorius a ieșit din această viață în anul Domnului nostru 653, pe 30 septembrie. Scaunul episcopal fiind vacant pentru un an și șase luni, Deusdedit, din națiunea saxonilor de sud, a fost ales al șaselea arhiepiscop de Canterbury. Pentru a-l hirotoni, Ithamar, episcop de Rochester, a venit acolo. Hirotonia sa a avut loc pe 26 martie, iar el a condus nouă ani, patru luni și două zile. Mai apoi, a murit și el”¹⁰⁵.

103. Élisabeth LORANS, „Ensembles épiscopaux et espace urbain dans l'Angleterre anglosaxonne. Un état de la question”, *Histoire urbaine*, 2003/1 (n° 7), p. 49.

104. Despre acest arhiepiscop Honorius, Thomas Fuller amintește că, în 635, a avut inițiativa de a împărți Britania creștină în parohii. Nu se știe exact dacă termenul de *parohie* desemna cuvântul de astăzi sau o episcopie mai mică, cum a fost cazul episcopiiilor de la Dunwich și Dorchester, înființate în provincia Canterbury. T. FULLER, *The Church history of Britain...*, p. 202.

105. BEDE, *The Ecclesiastical History of the English People...*, III, 20, p. 173.

Pentru o perioadă de aproximativ doi ani, între 664 și 666, scaunul de Canterbury a fost vacant. Din 666 până în martie 668, a păstorit în Canterbury arhiepiscopul Wighard, după care, între 26 martie 668 – 19 septembrie 690, a urmat în scaunul arhiepiscopal din Canterbury Teodor de Tars, considerat de mulți istorici unul dintre cei mai importanți reformatori ai istoriei de început a Bisericii anglo-saxone.

Exceptându-l pe arhiepiscopul Teodor de Canterbury, urmașii lui Augustin au continuat politica bisericească desfășurată de predecesorul lor. În linii generale, aceasta s-a caracterizat printr-o activitate misionară bogată, o pronunțată organizare bisericească locală și dezvoltarea unei relații tot mai apropiate cu Biserica Romei. O astfel de perspectivă nu este una care să mire, din moment ce atât Laurențiu, Mellitus, Justus și Honorius – arhiepiscopi de Canterbury, cât și Paulinus – episcop de Rochester și Petru, starețul primei mănăstiri din Canterbury, veneau din aceeași mănăstire din care a venit și Augustin, mentorul lor, ei fiindu-i fideli în activitatea misionară inițiată de către acesta¹⁰⁶. Asta a făcut ca, la aproape jumătate de secol după venirea lui Augustin, creștinismul din Britania anglo-saxonă să urmeze modelul organizatoric bisericesc de pe continent: în diocesele înființate pe insulă, episcopul avea reședința în orașul cel mai populat, care era situat, de regulă, în centrul diocezei. Excepție făceau diocesele de la Hereford și Durham¹⁰⁷. Catedralele episcopale, care au fost ridicate în orașul de reședință al episcopului, aveau un regim special. Ele nu au servit niciodată drept locuri în care erau oficiate botezuri sau înmormântări¹⁰⁸.

106. Cf. P. F. JONES, „The Gregorian Mission and English Education”, p. 342.

107. É. LORANS, „Ensembles épiscopaux et espace urbain dans l'Angleterre anglosaxonne...”, p. 38.

108. Cu privire la acest aspect, în literatura de specialitate se amintește că abia pe la jumătatea veacului al VIII-lea, Arhiepiscopul Cuthbert (740-760) a fondat o biserică ridicată în cinstea Sfântului Ioan Botezătorul, loc special în care urmau să fie oficiate botezuri și înmormântări, și totodată de a fi loc de odihnă veșnică pentru ierarhi. Rânduirea bisericii respective pentru cele două momente ale vieții credincioșilor își găsisse temeiul în concepția paulină despre botez, ca moarte a omului cel vechi și renașterea sa în Hristos (cf. Romani VI, 3-5). É. LORANS, „Ensembles épiscopaux et espace urbain dans l'Angleterre anglosaxonne...”, p. 41.

Rolul funerar al bisericii „Sfântul Ioan Botezătorul” nu a fost un aspect nou pentru perioada de care amintim. Începând cu secolul al VII-lea, se întâlnește practica

Cercetările arheologice au scos la iveală faptul că o singură catedrală episcopală, aceea a „Sfinților Apostoli Petru și Pavel“, din Winchester, a avut un baptisteriu, situat în partea nordică¹⁰⁹.

Revenind la prezența creștinismului în Regatul Kent, trebuie menționat faptul că, la aproape un deceniu după moartea lui Augustin, în 616, conducerea regatului a fost preluată de Eadbald, fiul lui Æthelberht. Æthelberht condusese Kentul timp de peste jumătate de secol, 56 de ani¹¹⁰, și a avut un rol hotărâtor în ceea ce privește prezența și răspândirea creștinismului pe insulă, regatul condus de el fiind punctul zero al activității desfășurate de misionarii romani.

După moartea lui Æthelberht, lucrarea de evanghelizare și de aprofundare a noii credințe creștine, întreprinsă de misionarii romani, a cunoscut o stagnare. Eadbald nu numai că nu a îmbrățișat creștinismul, ci a preferat un comportament păgânesc, căsătorindu-se cu mama sa vitregă, pe care tatăl său o luase de soție după moartea Berthei¹¹¹. Procopie al Cezareei, în lucrarea sa, *Istoria Războaielor*, amintește că această căsătorie ar fi urmat o tradiție de origine nord-germanică¹¹². În urma deciziilor noului rege Eadbald de a revigora păgânismul, Militus, Episcopul Londrei, și Justus, Episcopul de Rochester au plecat în

înhumării episcopilor sau a membrilor familiilor regale în interiorul locașelor de cult. Bunăoară, Beda amintește de trecerea la domnul a Episcopului Paulinus de York, în anul 644, menționând că acesta a fost îngropat în paraclisul cu hramul Sfântul Apostol Andrei, pe care regele Ehelbert l-a construit în orașul Rochester. BEDE, *The Ecclesiastical History of the English People...*, III, 14, p. 158.

O tradiție destul de târzie arată faptul că Arhiepiscopul Cuthbert ar fi cerut Papei Grigorie al III-lea binecuvântarea pentru a construi așa numitele cimitire *intra muros* (în interiorul zidurilor), așa cum el însuși văzuse la Roma. N. BROOKS, *The Early History of the Church of Canterbury...*, p. 82. La Canterbury, această practică este atestată de dovezile arheologice mult mai târziu, în secolul al XI-lea. Cf. É LORANS, „Ensembles épiscopaux et espace urbain dans l'Angleterre anglosaxonne...“, p. 43.

109. Élisabeth LORANS, „Ensembles épiscopaux et espace urbain dans l'Angleterre anglosaxonne...“, p. 41.

110. BEDE, *The Ecclesiastical History of the English People...*, II, 5, pp. 91-92.

111. BEDE, *The Ecclesiastical History of the English People...*, II, 5, p.93; N. J. HIGHAM, *An English empire. Bede and the early Anglo-Saxon kings*, Manchester University Press, Manchester, 1995, p. 105.

112. PROCOPIUS, *History of the wars*, trans H.B. Dewing, vol. VIII, cap. XX, William Heinemann Ltd., London, 1958, p. 259.

exil în Galia. Același lucru urma să îl facă și Laurențiu. Beda consemnează că într-o noapte, după ce s-a rugat, în timp ce se odihnea în Catedrala „Sfinții Apostoli Petru și Pavel” din Canterbury, Laurențiu a avut un vis, în care i-a apărut Sfântul Apostol Petru, care l-a muștră pentru lașitatea de a abandona misiunea din Britania și a lăsa totul în mâinile păgânilor, biciuindu-l atât prin cuvânt, cât și fizic. A doua zi, Laurențiu ar fi mers la Eadbald, căruia i-a arătat rănilor. Se pare că Eadbald a fost impresionat de cele întâmplate și a decis să se convertească¹¹³. Veridicitatea acestei legende a fost disputată între cercetători. Unii au argumentat-o, alții au demontat-o. Autori, precum Barbara Yorke¹¹⁴ sau Nicholas Brooks¹¹⁵, sunt de acord cu faptul că, într-adevăr, Eadbald a fost botezat de Laurențiu, în vreme ce marele istoric al creștinismului nord-european, D. P. Kirby, afirmă că Eadbald a fost botezat de Justus¹¹⁶. La presiunea reprezentanților Bisericii, după convertire, Eadbald s-a căsătorit cu o altă femeie, pe care tradiția o consemnează ca fiind prințesa francă Ymme. Istoricul Karl Werner contrazice acest fapt, afirmând că noua soție era de fapt fiica lui Erchinoald, șeful personalului de la curtea regală din Neustria¹¹⁷.

Lui Eadbald i-a urmat la conducerea Kentului fiul său, Earconbert (640-664), care a încurajat dezvoltarea vieții religioase și organizarea bisericească în regat. Despre acest Earconbert, Beda Venerabilul oferă detalii conform cărora, în anul 640, Eadbald, regele Kentului, a părăsit această viață și a lăsat regatul fiului său, Earconbert, care a condus Kentul timp de douăzeci și patru de ani și câteva luni. El a fost primul dintre regii englezi care a poruncit ca idolii din întregul său regat să fie abandonați și distruși. De asemenea, a stabilit ca postul de patruzeci de zile, care precede Paștile, să fie respectat. Pentru

113. BEDE, *The Ecclesiastical History of the English People...*, II, 6, p. 95.

114. B. YORKE, *Kings and Kingdoms of Early Anglo – Saxon England*, Routledge, London, 1997, p. 32.

115. N. BROOKS, *The Early History of the Church of Canterbury...*, p. 64.

116. D.P. KIRBY, *The Earliest English Kings*, Routledge, New York, 2000, p. 32.

117. Karl WERNER, *Les rouages de l'administration. La Neustrie: Les pays au nord de la Loire de Dagobert a Charles le Chauve (vii-ix siècles)*, ed P. Périn and L. C. Feffer, Créteil, p. 42; B. YORKE, *Kings and Kingdoms of Early Anglo-Saxon England...*, p. 29.

ca acest lucru să poată fi controlat, el a rânduit pedepsele pentru cei care nu respectau aceste decizii. Fiica lui, Earcongota, descendenta unui astfel de părinte, a fost o fecioară virtuoasă, slujind întotdeauna pe Dumnezeu într-o mănăstire din Galia construită de o stareță nobilă, Fara, într-un loc numit Brie. La vremea respectivă, existau puține mănăstiri construite în țara anglo-saxonilor. De aceea, mulți au fost obișnuiți, de dragul vieții monahale, să repare mănăstirile francilor sau ale galilor. Mulți dintre anglo-saxoni și-au trimis în aceste mănăstiri fiicele, pentru a fi instruite și dăruite mirelui lor ceresc, mai ales în mănăstirile Brie, Chelles și Andelys. Printre ele a fost și Sethrid, fiica soției lui Anna, regele Angliei de Est, și Æthelberga, fiica naturală a aceluiași rege. Ambele, deși străine, au fost, pentru virtutea lor, rânduite starețe ale Mănăstirii Brie¹¹⁸.

Multe lucrări minunate și minuni ale fecioarei Earcongota, dedicate lui Dumnezeu, au rămas în conștiința locuitorilor aceluși loc. Este suficient să spunem ceva despre trecerea ei din lumea aceasta către împărăția cerească. În ziua apropierii ei, ea a vizitat chiliile slujitorilor infirmi ai lui Hristos și mai ales pe cei care erau de o vârstă înaintată sau cei mai cunoscuți pentru curăția vieții, îndemnându-i să se roage pentru ea și spunându-le că moartea ei este aproape, lucru pe care îl aflate, într-o viziune. Văzuse mai mulți bărbați îmbrăcați complet în alb, care au venit în mănăstire, și i-a întrebat: „Ce doresc și pentru ce au venit acolo?”. Ei au răspuns că „au fost trimiși acolo pentru a duce cu ei medalia de aur care a fost adusă din Kent”. În aceeași noapte, în zorii dimineții, lăsând întunericul acestei lumi, ea a plecat la lumina cerului. Mulți dintre frații acelei mănăstiri, care erau în alte case, au declarat că au auzit în mod clar concerte de îngeri cântând și zgomotul unei mulțimi care intra în mănăstire. Atunci când au ieșit imediat să vadă ce ar putea fi, ei au văzut o lumină mare care cobora din cer și care a condus sufletul acesta sfânt, eliberat de legăturile cărnii, spre bucuriile eterne ale lăcașului celest. Ei adaugă alte miracole care au fost făcute în aceeași noapte, în aceeași mănăstire; dar pe măsură ce trebuie să procedăm la alte chestiuni, le lăsăm să fie legate de cei cărora le aparțin asemenea lucruri. Corpul acestei venerabile fecioare și

118. Cf. BEDE, *The Ecclesiastical History of the English People...*, III, 8, p. 148.

mirease a lui Hristos a fost îngropat în biserica binecuvântatului protomartir, Ștefan. S-a crezut că este potrivit, la trei zile după aceea, să ia piatra care a acoperit mormântul și să o ridice mai sus în același loc și în timp ce au făcut acest lucru, a apărut un parfum atât de intens, încât frații și surorile prezente credeau ca ar fi fost deschis un magazin cu cele mai bogate balsamuri.

Și mătușa Earcongoței, Æthelberga, și-a păstrat curăția atât de plăcută lui Dumnezeu, viața ei virtuoaasă fiind cunoscută după moartea ei. În timp ce era stareță, a început să construiască, în mănăstire, o biserică în cinstea tuturor apostolilor, în care a dorit să fie îngropată. Pe când lucrarea era la jumătate, ea a murit și a fost îngropată chiar în acel loc. După moartea sa, construcția a fost oprită pentru o perioadă de șapte ani, după care, viețuitorii mănăstirii s-au hotărât să mute osemințele sfintei într-o altă biserică. La deschiderea mormântului, ei au găsit trupul Æthelbergăi neputrezit și, după ce l-au spălat și i-au pus alte haine, l-au scos și l-au depus în biserica Sfântului Ștefan, muce-nic a cărui naștere (sau zi de comemorare) este sărbătorită cu multă măreție pe data de 7 iulie¹¹⁹.

Concluzii

Detaliile oferite de Beda Venerabilul completează informațiile pe care literatura de specialitate le amintește cu privire la prezența și răspândirea creștinismului în Regatul anglo-saxon Kent. Așa cum aminteam mai sus, din punct de vedere istoric, „nașterea” Bisericii anglo-saxone a avut loc în acest regat. Convertirea Kentului nu a fost doar o etapă în procesul de încreștinare a barbarilor anglo-saxoni¹²⁰, ci și un eveniment care a confirmat determinarea misionarilor romani și amploarea proiectului de încreștinare a regatelor anglo-saxone inițiat la Roma. Cu unele perioade puțin mai dificile, în prima jumătate a veacului VII, Kentul a fost un regat eminent creștin, cu o organizare bisericească în continuă afirmare, cu un scaun arhiepiscopal înființat la Canterbury – ocupat în permanență, cu unele mici excepții, de către

119. Cf. BEDE, *The Ecclesiastical History of the English People...*, III, 8, p. 148.

120. F. M. STENTON, *Anglo-Saxon England*, pp. 110-111.

un arhiepiscop – care și-a păstrat importanța până în prezent, și cu exemple de creștini, deopotrivă romani și anglo-saxoni, care au rămas în istoria bisericească britană drept mărturisitori și vrednici următori ai lui Hristos. Întocmai unei „vești bune“, Evanghelia s-a răspândit, din Kent, și în celelalte regate anglo-saxone.